

ESKUALDEETAKO EDO GUTXITUTAKO HIZKUNTZEN EUROPAKO GUTUNA

Claudine Brohy,
Vicent Climent-Ferrando,
Aleksandra Oszmiańska-Pagett
eta Fernando Ramallo

Ikasgelako jarduerak

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE
EUROPAKO KONTSEILUA

ESKUALDEETAKO EDO GUTXITUTAKO HIZKUNTZEN EUROPAKO GUTUNA

Ikasgelako jarduerak

Dokumentu honetan azaltzen diren iritziak egileen erantzukizuna dira eta ez dute zertan bat etorri Europako Kontseiluaren politika ofizialarekin.

Dokumentu hau osorik edo partzialki erreproduzitu edo itzultzeko eskariak bidaliko dira Komunikazio Zuzendaritzara (F-67075 Estrasburgo Cedex edo publishing@coe.int). Dokumentu honi buruzko gainerako komunikazioak bidaliko dira Demokrazia zuzendaritza nagusira.

Azalaren diseinua eta maketazioa:
Europako Kontseiluaren
Dokumentazio eta Argitalpen Saila
Azaleko argazkia: Eskualdeetako
edo Gutxitutako Hizkuntzen
Europako Gutuna

© Europako Kontseilua, 2019ko maiatza
Europako Kontseiluan inprimatua

Egileak:

**Claudine Brohy,
Vicent Climent-Ferrando,
Aleksandra Oszmiahska-Pagett eta
Fernando Ramallo**

Aurkibidea

HITZAURREA	5
IKASGELAKO JARDUEREN IKUSPEGIA	7
A ATALA. SARRERA	9
1. Hizkuntza aniztasuna	9
2. Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutuna	13
B ATALA. KASU PRAKTIKOAK: SUITZA, ESPAINIA ETA POLONIA	17
3. Suitza	17
4. Espainia	24
5. Polonia	30
C ATALA. IRAKASKUNTZA JARDUERAK	37
GLOSARIOA	59
BIBLIOGRAFIA	63

Hitzaurrea

Europako Kontseiluaren Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunaren Adituen Batzordeko buru gisa, atsegin handiz aurkezten dizuet dokumentu hau, 1998an indarrean sartu zen Gutunaren 20. urteurrena dela-eta prestatu dena. Gutunaren ezaugarri nagusia da eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntzak babesten dituen eta juridikoki loteslea den nazioarteko hitzarmen bakarra izatea. Gaur-gaurkoz, 200dik gora komunitate linguistikoren 80 hizkuntza babesten ditu Gutunak.

Dokumentu hau gogoeta sakon baten emaitza da, Gutunaren zeregina agerian jartzearen –hezkuntza sistemetan bereziki– garrantziari buruzko gogoeta.

Eskerrak eman nahi dizkiet Adituen Batzordearen eskariz argitalpen interesgarri hau lantzeaz arduratu diren lantaldeko kideei: Fernando Ramallo (Universidade de Vigo), Claudine Brohy (Universite de Fribourg/Universitat Freiburg), Vicent Climent-Ferrando (Hizkuntza Aniztasunerako Europako Sarea, NPLD) eta Aleksandra Oszmiahska-Pagett (Wyzsza Szkoła Jezykow Obcych, Poznah).

Espero dut baliagarria izango dela hobeto ulertzeko hizkuntza gutxituen indarguneak eta zailtasunak, eta hizkuntza horiek sustatzeko beharra, ondare kultural komun baten parte gisa.

Vesna Crnic-Grotic

Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunaren
Adituen Batzordeko burua

Ikasgelako jardueren ikuspegia

Dokumentu honek hiru atal ditu. A atalak, hizkuntza aniztasuna zer den azaltzeaz gainera, Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutuna deskribatzen du tresna juridiko gisa. B atalean, Gutuna sinatu duten herrialdeen edo estatuen hiru adibide prototipiko azaltzen dira, administrazio egitura desberdinak dituztenak: Polonia, Espainia eta Suitza. C atalean, hizkuntza gutxituei loturiko hamar irakaskuntza jarduera proposatzen dira. Kontuan izanik Europako hezkuntza sistemak askotarikoak direla eta etengabe aldatuz doazela, jarduera horiek egokitu egin daitezke herrialdeen testuinguru zehatzetara. Dokumentuari erantsi zaizkio glosario bat, testuan erabilitako termino nagusien definizioekin, eta bibliografia.

Lan hau Europako Kontseiluaren egitasmo baten abiapuntua da: hots, herrialdeen profilak eta irakaskuntza jarduera gehigarriak jasoko dituen webgunea. Egitasmo hori garatu ahala, zehaztasun handiagoz erakutsiko du hizkuntza aniztasuna, eta lagungarri izango da jendea ohar dadin hizkuntza gutxituek gure gizarteetan duten garrantziaz.

Lerro hauetatik, dei egin nahi diegu eragile guztiei dokumentu hau itzul dezaten, ahalik eta hizkuntza gehienetara, ahalik eta gehien zabaltzeko hemen jasotako informazioa.

A atala.

Sarrera

1. HIZKUNTZA ANIZTASUNA

Hizkuntza gizakion gaitasun espezifiko bat da eta beste animalietatik bereizten gaitu. Gaitasun unibertsal hori munduko hizkuntza aniztasunean gauzatzen da, gizataldeen eguneroko bizitza baldintzatzen duten testuinguru fisiko, kultural eta sozialetara egokitzeko etengabeko eboluzio baten emaitza gisa. Hizkuntzak giza gaitasun horren ebidentzia dira. Hizkuntza aniztasuna gizateriaren pluraltasun eta aberastasunaren isla da, denok aberastasun horri ekarpena egin diezaiogun ahalbidetzen duen gaitasunaren adierazpen plurala.

Hizkuntzei esker, hainbat ingurune natural eta kulturaletara egokitu gara, inguratzen gaituzten errealitateak kodetu, kategorizatu eta erregistratzeko modua ematen digutelako. Hizkuntza erabiltzen dugu arrazoi askotarikoengatik eta komunikazioa da funtzio garrantzitsuenetako bat, bakarra ez izan arren. Hizkuntzak balio digu harremanak egiteko, errealitatea azaltzeko, emozioak adierazteko, sortzeko eta jolasteko. Hizkuntza da komunitate baten ezaugarrietako bat, eta definitu eta indartu egiten du haren kultura nortasuna. Komunikazio eta konplizitate tresna gisa, hizkuntzek aukera ematen dute harremanetan jartzeko beste mintzaira eta komunitate batzuekin, eta informazioa trukatzeko. Gainera, indartu egiten dituzte komunitatearen kohesioa eta beste hizkuntza batzuekiko harremanak.

Hizkuntzek islatzen dute gizartearen eboluzioa, haren egitura, bizimoduak, mundu ikuspegia eta kultura adierazpenak. Hizkuntzek ematen dizkiguten mundu ikuspegiak aberastasun iturri ordainezin dira, eta erakutsi eta ikasi egin daitezkeenez, erraztu egiten dute komunitateen arteko komunikazioa.

Kalkuluen arabera, munduan 7.000 hizkuntza inguru daude, kopuru zehatza jakiterik ez badago ere. Oso modu irregularrean banatuta daude bost kontinenteetan eta ez dago demografiarekin lotura duen patroirik. Adibidez, Ozeaniak 42 milioi biztanle ditu bakarrik eta 1.300 hizkuntza baino gehiago hitz egiten dira. Alegia, munduko hizkuntzen % 18,5etik gora munduko populazioaren % 0,6 bakarrik biltzen duen lurralde batean hitz egiten dira.

Hizkuntza guztiek helburu bera badute ere –egitura edo hiztun kopurua gorabehera–, denak ez dira erabiltzen alor berberetan. Arrazoi politiko, militar eta ekonomikoengatik, hizkuntza batzuk munduan barrena zabaldu eta nazioarteko hizkuntza bihurtu dira; hau da, hiztun kopuru handiak dituzte eta mundu osoan ikasten dira *lingua franca* gisa. Beste hizkuntza batzuek hiztun kopuru txikiagoak dituzte, baina estatuek babesten dituzte hizkuntza ofizial gisa. Hizkuntza hauek bizitzaren alor guztietan erabiltzen dira, alor publikoan eta pribatuan. Nolanahi ere, hizkuntza gehienak komunitateetan hitz egiten dira, herrialde bateko eskualde edo lurralde batean, eta «hizkuntza gutxiituak» deitzen zaie. Besteak, «hizkuntza nagusiak» deiturikoak, estatuen hizkuntzak izan ohi dira.

Hizkuntza nagusien eta gutxituen arteko bereizketa beti ez da oinarritzen hiztun kopuruan, eta kasu batzuetan zeresana du hizkuntza batek duen botere politikoak. Historikoki, hizkuntza handizat hartzen ziren mintzairak estatu boteretsuen hizkuntzak ziren, kultura handiek erabiltzen zituzten hizkuntza handiak –horrela aurkezten ziren, komunitate linguistiko txikiagoen kalterako–.

Oso kasu zehatzetan izan ezik, hizkuntzak ez dira desagertzen arrazoi naturalengatik, eta egokiagoa da esatea «ordeztu» egiten direla «desagertu» baino. Ordezkapen hori hegemonia politiko eta ekonomikoaren emaitza da. Hizkuntza handiagoek beste hizkuntza bat ordeztzeko prozesuek haustura handiak eragiten dituzte komunitate bateko belaunaldien artean eta gizarte kohesioan. Denbora lerro lauso bat dago hizkuntza baten bilakaeraren eta mintzaira batek pixkanaka beste bat ordeztearen artean. Sarri askotan prozesu natural gisa azaltzen den zerbait izanagatik, kaltegarria da komunitate linguistiko batentzat eta planetaren hizkuntza aberastasunarentzat, eta

ordezkapena saihesteko premiazko neurriak hartu ezean, egun mintzatzen diren hizkuntza asko desagertu egingo dira XXI. mende amaieran.

Europako hizkuntza gehienek babeseta bultzada behar dute, jarraipena izan dezaten mendez mende iraun duten komunitateen hurrengo belaunaldietan. Azken hamarkadetako esperientziatik, ondorio etsigarri bat atera daiteke: hizkuntzak desagertzen ari dira mundu osoan. Kasu gehienetan, hizkuntza batek beste bat ordeztzen du, hiztunek beren hizkuntza alboratu eta beste bat hobesten dutelako.

Hizkuntzak desagertu egiten badira, beste batzuek haien lekua hartzen dutelako da, prozesu kultural konplexuen edo hedapen politiko edo ekonomiko baten ondorioz, gatazkatsuak izan ohi diren prozesuak. Jakina denez, hizkuntza batek lege babeseta badu, ez desagertzeko eta aurrera egiteko aukera handiagoak izango ditu. Horixe gertatzen da hizkuntza ofizialekin: hots, berme batzuk dituzte, lege estatus hori ez duten hizkuntza gehienek ez bezala. Gutunak ikuspegi eleaniztun eta kulturarteko bat du, eta horregatik da tresnarik eraginkorrena Europako eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntzak babestu eta sustatzeko.

1.1. Zergatik da garrantzitsua hizkuntza aniztasuna sustatzea?

Hizkuntza batek beste bat ordeztzen duenean, galdu egiten dugu, oinarrizko komunikazio elementu bat ez ezik, baita denboran zehar sortutako ezagutza sistema oso bat ere. Hizkuntza bat desagertzeak, gainera, ingurune zehatz bati lotutako unibertso bakar eta imitaezin bat galtzea ere badakar; hots, aniztasuna galtzea. Pertsona bati bere hizkuntza kentzen zaionean, gizaki izateko bere moduaren ezaugarri nagusia eta naturala kentzen zaio. Inor ez da garaile hizkuntza bat galtzen denean.

Hizkuntzak babesteak, hiztun kopurua eta hizkuntza nagusi/gutxitu definizioa gorabehera, hizkuntza aniztasunaren ikuspegi berri bat behar du. Hizkuntza gutxituekiko aurreiritzien eta hizkuntza horiek gutxien dituzten ideologiaren aurka egin behar dugu, aniztasuna eta desberdintasuna positibotzat har daitezkeen, aktiboki bultzatu daitezkeen baliabide baliotsu gisa.

Arreta berezia jarri behar da desagertzeko arriskuan dauden hizkuntza gutxituetan, haien etorkizuna jasoko duten babesaren mende baitago. Lagundu egin behar diegu premia handiagoko duten hiztunei, beren ekarpena egin diezaioten giza garapenari, bestean baldintza berberetan.

Garrantzitsua da kontuan hartzea hezkuntzaren zeregina hizkuntza aniztasunarekiko ikuspegi positiboa zabaldu eta hizkuntzak aktibo baliodun gisa sustatzeko orduan. Lehenik eta behin, erantzukizun hori dagokie toki, eskualde eta estatuko agintariei, baita nazioarteko erakundeei ere. Hori dela eta, eskolak eta ikastetxeak testuinguru egokia dira hizkuntza aniztasuna sustatzeko, errealitate eta aktibo baliodun gisa, elebakartasuna ofiziala den lekuetan batez ere, helburua izanik kontzientziaztea eta borrokatzea gutxiengoen eta eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntzen diskriminazioaren aurka.

1.2. Zer egin daiteke hezkuntza sisteman?

Eskolak funtsezko zeregina du hizkuntza gutxituen defentsan, ez bakarrik hizkuntza horiek hitz egiten diren lurraldeetan, baita bereziki ingurune elebakarretan ere. Horretarako, kontzientziazio lan bat egin behar da herrialde bateko hizkuntza gutxituen inguruan, bizikidetzaren eredu baten beharraren inguruan, non hizkuntza aniztasuna izango den argudio nagusia, eta horregatik da funtsezkoa material pedagogikoak sortzea, lagungarriak izango direnak hizkuntza aniztasuna balioztat hartuko duen estrategia bat finkatzeari begira.

Adibidez, askotan entzun ohi dugu hizkuntza jakin batzuk –hala nola ingeleza edo gaztelania– garrantzitsuagoak eta onuragarriagoak direla, eta, aldiz, hizkuntza gutxituek balio identitario edo emozionala dutela egiazko baliagarritasuna baino gehiago. Hezkuntza sistemak aurreiritzi horien aurka egin behar du, hizkuntza guztiak ikuspegi inklusibo batetik landu eta mintzaira guztien balioa eta aberastasuna nabarmendu.

Dokumentu honen hirugarren atalak ikasgelarako jarduerak proposatzen ditu, lagungarri izango direnak hizkuntza aniztasunaren ikuspegi zabalago eta inklusiboago bat lortzeko.

2. ESKUALDEETAKO EDO GUTXITUTAKO HIZKUNTZEN EUROPAKO GUTUNA

2.1. Zer da?

Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutuna nazioarteko hitzarmen bat da, helburutzat duena hizkuntza horien garapenean laguntzea; hau da, hiztunei laguntzea hizkuntza erabiltzen ikasgelan, lanean, hedabideetan, epaitegietan, administrazioan, alor ekonomiko eta kulturean, etab. Gainera, estatuei laguntzen die ulertzen zer egin behar duten hori gerta dadin eta nola sortu aukera horiek hiztunentzat. Edozein estatu kidek izenpetu eta berretsi dezake hitzarmena, eta Europako Kontseiluko Ministroen Batzordeak Gutunarekin bat egitera gonbida ditzake Kontseiluko kide ez diren estatuak. Nabarmentzekoa da beharrezkoa dela Gutuna sinatzea eta berrestea indarrean sar dadin. 2018an, Europako Kontseiluko 47 estatu kideetatik 25ek hitzarmena berretsia zuten. Beste 8 herrialdek izenpetu besterik ez dute egin.

Gutunak bost atal ditu, eta horietatik II. eta III. atalek soilik ezartzen dituzte betebeharrak hizkuntza gutxituak babestu eta sustatzeari dagokienez. II. atalean, estatuko eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntza guztiak sartzen dira; aldiz, III. ataleko hizkuntzak estatuaren hautapenaren mende daude. Horrela, kasu batzuetan, II. atalak bakarrik jasotzen ditu hizkuntzak; hala nola franko-probentzera Suitzan edo aragoiera Espainian. I., IV. eta V. atalek hitzarmenaren aplikazio teknikoa azaltzen dute.

2.2. Zer dira hizkuntza gutxituak Gutunaren arabera?

Gutuna aplikatzen zaie estatuaren eskualde batean edo gehiagotan tradizionalki hitz egiten diren eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzei. Honela definitzen ditu hizkuntza gutxituak: «estatu bateko biztanleek lurralde jakin batean tradizionalki erabiltzen dituzten hizkuntzak, biztanle horien kopurua txikiagoa izanik estatuko gainerako biztanleriari dagokionez», edo «estatuaren hizkuntza ofiziala edo ofizialak ez diren hizkuntzak, alde batera utzirik hizkuntza ofizialaren edo ofizialen dialektoak edota migratzaileen hizkuntzak».

Gerta daiteke hizkuntza bat gutxitua izatea eta nagusi izatea bere lurraldean, ez ordea estatu osoan. Adibidez, galiziera Galizian.

Sarritan, hizkuntza gutxituek erabilera mugatua dute alor publikoan: hezkuntzan, justizian, hedabideetan, administrazioan edo ospitaleetan, adibidez. Hiztun kopurua eta lege estatusa irizpide erabakigarriak dira hizkuntza bat gutxitua edo nagusia den zehazteko orduan. Litekeena da hizkuntza batek hiztun kopuru handiena izatea lurralde batean eta hizkuntza gutxitua izatea lege estatusaren edo gizarte ikusgarritasunaren ikuspegitik, estatuko beste hizkuntza batzuen aldean. Erabateko mugikortasuna ezaugarri duen egungo Europan, «estatu batean tradizionalki hitz egiten den» ñabardura funtsezkoa da ulertzeko Gutunetik kanpo gelditzen direla duela gutxiko immigrazioaren hizkuntzak.

Gutxiengo linguistikoak sortzeko prozesuak hainbat sorburu izan ditzake. Kasu batzuetan, Europako estatuen eskualde batzuetan tradizionalki erabili izan da estatuarena ez den hizkuntza bat (adibidez, galesa Erresuma Batuan edo frisiera Herbehereetan). Beste kasu batzuetan, etengabeko aldaketak izan dira mugetan historian zehar, eta lurralde batzuk estatu bat baino gehiagoren barnean egon dira (lituaniera Polonian eta poloniera Lituanian, edo alemana Polonian). Jakina, mugikortasuna beste arrazoi bat da, handitzen jarraitzen duelako lurralde desberdinetan bizi eta lan egiten duten pertsonen kopuruak. Pertsona hauen mintzaira hizkuntza gutxitu immigrazaitzat hartzen da, Gutunak aintzat hartzen ez duen tipologia.

Lurralde irizpidea oinarrizkoa bada ere Gutunak hizkuntzak babesteko orduan, badira Europan lurralde zehatz batekin lot ezin diren hizkuntzak, estatu batzuetako biztanleek historikoki erabili dituztenak. «Lurralderik gabeko hizkuntzak» deituriko mintzaira hauek babestuta daude ere Gutunean, yiddisha eta erromanien hizkuntza bereziki, ehunka urtetan Europan barrena zabaldu direnak, estatu batzuetan beste batzuetan baino gehiago. Europako estatuek babesten duten hizkuntza kopurua 1 eta 20 artean dago. Esaterako, Danimarkak bi hizkuntza bakarrik babesten ditu; aldiz, Bosniak-Herzegovinak eta Errumaniak, 15 eta 20, hurrenez hurren.

2.3. Zergatik behar da Gutuna?

Gutunaren xedea da egoera hau aldatzea eta egiazko aukerak bermatzea eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntzak erabil daitezen, ez bakarrik familian. Beste kasu batzuetan, pertsonai laguntzen die aitona-amonen eta birraitona-birramonen hizkuntza ikasten, etxean horretarako aukerarik izan ez badute.

Hala eta guztiz ere, ez da nahikoa hizkuntza gutxitu bat ikastea, eta garrantzitsua da ere haren presentzia bermatzea beste alor batzuetan: hala nola justizian, administrazioan, hedabideetan, kulturean eta arlo sozioekonomikoan.

Beraz, Gutunaren helburu nagusia da hizkuntza ikasten laguntzea, ikasgelatik harago. Gainera, aukera eman nahi die hizkuntza gutxituaren hiztunei gaitasun linguistikoak garatzeko, hainbat baliabideren bidez (albisteak, liburuak, musika, antzerki lanak edo filmak), edo kazetari, zinemagile edo aktore bihurtzeko.

2.4. Nola funtzionatzen du Gutunak?

Estatu batek Gutuna berresten duenean, zehaztu egin behar du zer «eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntza» –Gutunak ezarritako zentzuan– erabiltzen diren bere mugen barnean eta zer hizkuntza bultzatuko diren hitzarmenaren bidez. Gainera, betebeharrak hartu behar ditu bere gain, Gutunak hainbat alorretan zehazten dituen betebeharren artean aukeratuta: hezkuntza, justizia, hedabideak, administrazioa, kultura, enpresak eta mugaz gaindiko trukeak (betebeharrak denak Gutunaren III. atalean biltzen dira). Adibidez, estatuak aukera dezakete irakasgai guztiak edo batzuk hizkuntza gutxituan irakastea edo hizkuntza hori irakasgai gisa ikastea. Hedabideei dagokienez, aukera dezakete funtsak jartzea hizkuntza gutxituan arituko diren telebistak edo irratiak sortzeko edota diruz laguntzea programa jakin batzuk. Bizitza publikoaren alor zehatz batean ezarriko diren neurriak zehazteko, estatuak hizkuntza gutxituaren hiztunei galdetu behar die gobernuz kanpoko erakundeen bitartez.

Beste aukera bat da estatuak adieraztea zer eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntza babestuko diren soil-soilik Gutunaren II. atalaren bidez. Atal horrek hizkuntza gutxituak sustatzea aurreikusten du, III. atalean aipatzen diren bizitza publikoaren alor berberetan, baina termino orokorragoetan deskribatzen dira eta denak onartu behar dira. Esaterako: estatu bat behartuta dago hizkuntza gutxitu batean irakastera dagozkion hezkuntza maila guztietan. Kasu horretan, estatuak, hizkuntza gutxituaren hiztunekin batera, erabaki dezake zeintzuk diren hizkuntza irakasteko eta ikasteko metodo hoberenak eta zer hezkuntza mailatan.

Gutunaren estatu kideek Europako Kontseiluari jakinarazi behar diote nola aplikatuko duten hitzarmena. 2019ko uztailaren 1etik aurrera, txosten

zehatzak aurkeztu behar dituzte bost urtean behin, eta bi urte eta erdi geroago, hartutako lehentasunezko neurriei buruzko informazioa. Aldian behingo txostenak jaso ondoren, Gutunaren Adituen Batzordearen ordezkari bat herrialdera joango da, agintariekin eta hizkuntza gutxituen GKEekin hitz egitera, neurri horien aplikazioa ebaluatzeko.

Bisitaren ondoren, Adituen Batzordeak ebaluazio txosten bat egin eta estatuko agintariei bidaliko die, iruzkinak egin ditzaten. Amaitzeko, Ministroen Batzordeak aholkuak emango ditu estatuko hizkuntza gutxituen egoera hobetzeko neurri garrantzitsuenei buruz, eta txostena argitaratuko da.

B atala.

Kasu praktikoak: Suitza, Espainia eta Polonia

Gutuna berretsi duen estatu bakoitzak –25, guztira– bere testuinguru historikoa, kultura aniztasuna eta esparru juridikoa ditu. Gehiegi ez luzatzearren, dokumentu honek hiru estatuari buruzko informazioa bildu du, bakoitza bere berezitasunekin adibide paradigmaticoak direnak: Suitza, Espainia eta Polonia. Estatuaren administrazio egitura da atal hau justifikatzen duen irizpide nagusia. Suitza estatu federal eredutzat har daiteke, non kantonamendu bakoitzak autonomia maila handia eta bere konstituzioa dituen (Austrian edo Alemanian bezala). Espainia autonomia erkidegoetan banatutako estatu bat da, deszentralizazio maila handikoa, hizkuntza eskumenak barne, beren gain hartzen dituztenak erkidegoek. Azkenik, Polonia estatu zentralizatu bat da, Gutuna berretsi duten hainbat estatuaren antzekoa.

3. SUITZA

3.1. Testuingurua

Suitza pixkanaka garatuz joan da, 1291n hiru kantonamenduk egin zuten aliantzatik abiatuta gaur egun 26 kantonamenduk osatzen duten konfederazio guztiz deszentralizatu eratu arte. Federazioan sartu zen lehenengo eskubide osoko lurralde frantses hiztuna Friburgoko kantonamendu elebiduna izan zen

(1481). Azken hiru kantonamenduak (Valais, Neuchâtel eta Geneva) 1815an sartu ziren. Kantonamendu egituran izandako azken aldaketa 1978an gertatu zen: Jurako kantonamendua sortu zen Berna elebidunetik bereizi ondoren. Frantziako Iraultza arte existitu zen kantonamendu federazioa entitate aleman hitzuna zen. Hala ere, kantonamendu aliatuak eta lurralde okupatuak inoiz ez ziren germaniar bihurtu. 26 kantonamenduetatik 17tan, alemana hizkuntza ofiziala da kantonamendu eta toki mailan; aldiz, frantsesa hizkuntza ofiziala da hiru kantonamendutan. Bi kantonamendutan, frantsesa (Jura) eta italiera (Ticino) dira hurrenez hurren hizkuntza ofizialak kantonamendu mailan, eta alemana udalerrri batean erabiltzen da. Hiru kantonamendu elebidun daude (frantsesa eta alemana), eta hirueledun bat (alemana, erromantxera eta italiera).

26 kantonamendukosatutako herrialdearen estatus federala eta subsidiaritate printzipioa (kantonamendu guztiek dute konstituzioa, legebiltzarra, gobernu eta burujabetza hezkuntzari eta kulturari dagokienez –ikuspegi linguistikotik garrantzitsuak diren beste gai batzuen artean–) bermetzat hartzen dira gizarte kohesiorako eta hizkuntza nazional guztiak babestu eta mantentzeko. Suitzak Hizkuntza Lege Federala aldarrikatu zuen 2007an, eta Hizkuntza Ordenantza Federala 2010ean, Konstituzio federalaren 70. artikulua erabiltzen xedapenen xehetasunak ezartzeko hizkuntza ofizialei dagokienez.

Hizkuntza aniztasuna eta erabilera jasotzen dituzten Konstituzio federalaren artikulua (1999)¹

Hitzaurrea

...

elkarrekin bizitzea erabakiz, aintzat harturik eta errespetaturik aniztasuna.

...

1. Ingelesa ez da hizkuntza ofiziala Suitzako Konfederazioan. Itzulpen honen helburu bakarra da informazioa ematea eta ez dauka ondorio juridikorik.

4. art. Hizkuntza nazionalak

Hizkuntza nazionalak dira alemana, frantsesa, italiara eta erromantxera.

18. art. Edozein hizkuntza erabiltzeko askatasuna

Edozein hizkuntza erabiltzeko askatasuna bermatzen da.

31. art. Askatasun gabetzea

2. Askatasunaz gabetutako pertsona orok du eskubidea bere atxilotetaren arrazoiak eta dituen eskubideak jakinaraz diezazkioten, berehala eta ulertuko duen hizkuntza batean.

69. art. Kultura

3. Bere funtzioak betetzean [Konfederazioarenak], kontuan izango ditu herrialdearen kultura eta hizkuntza aniztasuna.

70. art. Hizkuntzak

1. Konfederazioaren hizkuntza ofizialak dira alemana, frantsesa eta italiara. Erromantxera Konfederazioaren beste hizkuntza ofizialetako bat da haren hitzunikiko komunikazioan.

2. Kantonamenduek erabakiko dute zein diren beren hizkuntza ofizialak. Komunitate linguistikoen arteko harmonia mantentzeko, kantonamenduek errespetatu egingo dute hizkuntzen lurralde banaketa tradizionala eta aintzat hartuko dituzte gutxiengo linguistiko indigenak.

3. Konfederazioak eta kantonamenduek sustatu egingo dute komunitate linguistikoen arteko elkar ulertzea eta trukea.

4. Konfederazioak babestu egingo ditu kantonamendu eleaniztunak beren eginkizun berezietan.

5. Konfederazioak babestu egingo ditu Grisonia eta Ticinoko kantonamenduetan hartutako neurriak erromantxera eta italiar hizkuntzak babestu eta sustatzeko.

175. art. Osaera eta hautaketa

4. Kontseilu federala [gobernu federala] hautatzean, arretaz egingo da, herrialdeko eskualde geografiko eta hizkuntza guztiak egoki ordezkatuta egongo direla bermatzeko.

Suitzak baditu hizkuntzari buruzko nazio mailako hainbat testu juridiko, gai linguistikoak eta elebakartasuna arautzen dituztenak, adibidez, hedabideetan, batzar nagusian, hezkuntzan, kulturean, etab. Kantonamendu eleaniztun guztiek, maila handiagoan edo txikiagoan, beren hizkuntza ofizialen eta beste aldaera batzuen erabilera arautzen dute beren konstituzioetan eta sistema legegileetan. Grisoniako kantonamenduak Hizkuntza Legea (2006) eta Hizkuntza Ordenantza (2007) ditu, eta araudi horiek arautzen dituzte hiru hizkuntza ofizialen itzulpena eta erabilera administrazioaren, politikaren eta hezkuntzaren hizkuntza gisa, eta kantonamenduaren bi hizkuntza gutxituen babesa eta sustapena: erromantxera eta italiara.

Hezkuntza arloko kantonamendu ministerioen Suitzako Konferentziaren arabera (hezkuntza gaiak koordinatzen dituen erakundea, ez baitago nazio mailako Hezkuntza Ministeriorik), ikasle guztiek gutxienez bi atzerriko hizkuntza ikasi behar dituzte derrigorrezko hezkuntzan (hizkuntza nazional bat eta ingelesa), eta haren kronologiak eztabaida biziak sortu ditu hizkuntza komunitateetan. Hizkuntza horiek ikastearen helburua da mugikortasuna eta harreman kultural, sozial eta ekonomikoak bermatzea, herrialde barnean eta kanpoan. Erakunde nazionalak eta kantonamenduetakoek muga linguistikoak gainditzen dituzten trukeak antolatzen dituzte ikastetxeen, ikasleen, irakasleen eta jardueren artean.

Suitzak 8.400.000 biztanle ditu gutxi gorabehera: biztanleen % 63k alemana hitz egiten dute; % 22,7k, frantsesa; % 8,1k italiara; % 0,5k erromantxera; eta gainerako % 23,3k beste hizkuntza batzuk (Bulego federal estatistikoa, 2015). Biztanleen % 25 inguruk ez dute Suitzako pasaporterik, 15 urtetik gorakoek % 36,8k jatorri immigratzailea dute eta % 21,5k mintzaira nagusizat dute hizkuntza nazionala ez den hizkuntzaren bat. Nazionalak ez diren «hizkuntza nagusi» garrantzitsuenak dira ingelesa, portugesa, albaniera, serbiera, kroaziera eta gaztelania.

Immigrazio hizkuntzez gainera, Gutunetik kanpo gelditzen dira ere «estatuko hizkuntza ofizialaren edo ofizialen dialektoak» (1a art.). Hori funtsezkoa da Suitza bezalako herrialde batean, hizkuntza aldaera ugari dituen bere komunitate linguistikoetan. Alemanak Suitzan dituen aldaerek desberdintasun handiak dituzte aleman estandarrekiko (suitzara), eta hitz egiten dira gizarte maila guztietan, landa eremuan nahiz hirietan, eta gizarte alor guztietan. Halaber, idatziz ere erabiltzen dira, zeregin informaletan, bereziki komunikazioan, sare sozialetan eta literatura eta kultura jardueretan. Gutunak ez ditu aldaera horiek banan-banan babesten, eta alemanaren parte gisa jasota daude Gutunak

estandarra jakitea, eta ondorioz herritar guztiak elebidunak dira (erromantxera eta alemana dakizkitez gutxienez), eta asko gai dira ere italieraz, frantsesez eta ingelesez aritzeko.

Suitza frankofonoan, XIX. mendeaz geroztik, franko-probentzera («patois» deitzen diote erabiltzaileek) hizkuntza galiar-erromantze independentetzat dute hizkuntzalariek. Gutunak Suitzan duen aplikazioaren 5. ebaluazio txostenean (2013), agintari suitzarrei eskatu zitzairen zehazteko franko-probentzera eskualdeko edo gutxitutako hizkuntza den. 6. ebaluazio txostenak (2016) adierazi zuenez, «badirudi adostasun zabala dagoela suitzar gizartean franko-probentzera hizkuntzat hartzeko orduan, eta betidanik erabili izan da herrialdean; beraz, II. atala aplikatuko zaio» (2016:19). Ministroen batzordeak suitzar agintariei gomendatu zien «franko-probentzera aitortzea eskualdeko edo gutxitutako hizkuntza gisa, Suitzan tradizionalki erabili dena, eta II. ataleko xedapenak aplikatzea hizkuntza horri, hiztunekin adostuta» (2016:23). 7. ebaluazio txostenean, suitzar agintariek beren asmoa adierazi zuten franko-probentzera eta franche-comtéko hizkuntza babestu eta sustatzeko, ezaugarri soziolinguistiko berberako mintzairak. Bigarrena Juran erabiltzen da (2018:13), eta kantonamenduaren konstituzioak aipatzen du kultura ondare gisa.

3.2. Suitza eta Gutuna

Suitzak 1993an izenpetu zuen Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutuna, 1997an berretsi zuen, eta 1998an jarri zuen indarrean. Suitzaren kasua berezia da: III. atalak aipatzen dituen bi mintzairak (italiera eta erromantxera) hizkuntza nazionalak dira maila federalean, alemanarekin edo frantsesarekin batera, eta hizkuntza ofizialak kantonamendu mailan bi kantonamendutan (italiera eta erromantxera Grisoniako kantonamendu hirueledunean eta italiera Ticinon). Gainera, italiera hizkuntza ofiziala da maila federalean, alemanarekin eta frantsesarekin batera; aldiz, erromantxera hizkuntza erdi-ofizialtzat hartzen da estatu mailan. Alde horretatik, III. ataleko bi hizkuntzak (italiera eta erromantxera) ez dira eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzak, eta lurralde osoan edo zati batean gutxiago erabiltzen diren hizkuntza ofizialtzat hartzen dira (Gutunaren 3.1 art.). Suitzak Gutuna berresteko dituen arrazoiak nazio mailakoak edo nazioartekoak izan daitezke. Nazio ikuspegitik, herrialdearen lau hizkuntzak babestu nahi ditu eta horixe du xede nagusi bere hizkuntza politikan. Nazioarteari begira, kultura aniztasunari eta Europako gutxiengoaren babesari lotutako gaiak erreparatzen die.

II. atalak lau hizkuntza nazionalak babesten ditu gutxiengo diren lekuetan, hala nola kantonamendu eleaniztunetan (frantsesa Bernako kantonamenduan eta alemana Friburgo eta Valaisen) eta muga linguistikoetatik hurbil dauden hizkuntza uharteetan (alemana Ticinoko Bosco-Gurin komunan eta Jurako Ederswilerren). Yeniche-a bidaiarien lurralderik gabeko hizkuntza da (35.000 lagun gutxi gorabehera, bizimodu finkoa, erdinomada edo nomada dutenak); II. atalak ere babesten du, franko-probentzera eta franche-comtéko hizkuntzarekin batera.

Ministroen batzordearen gomendio gehienak erromantxera babesteari buruzkoak dira, arlo juridikoan eta administratiboan batez ere, eta italierak Grisonian duen erabilera administratiboari buruzkoak (Ticinon hizkuntza bizi-bizi dago). Adituen batzordeak goraipatu egin du erromantxera hedabideetan eta hezkuntzan biziberritzeko egiten ari den ahalegina.

3.3. Etorkizuneko desfioak

Suitzaren erronka nagusia da italiera eta erromantxera babesten eta sustatzen jarraitzea, Grisonia eta Ticinoko eremu tradizionaletatik kanpo bereziki, eta hizkuntza gutxitu horiek ez dakizkiten herritarrak ikastera bultzatzea. Italiera gehiago erabili beharko litzateke politika federaletan eta administrazioan. Hiru kantonamendu elebidunetan, babestu egin behar dira bai alemana bai frantsesa, gutxiengo baten hizkuntza direnean kantonamendu, barruti edo udalerrri mailan. Grisonian etorkizunean izan daitezkeen udalerrri bategiteek eta muga linguistikoen lausotzeak eragina izan eta ahuldu egin dezakete gutxitutako hizkuntzaren estatusa, eta kontuz eta zehatz planteatu eta kontrolatu behar dira. Hedabideen egungo bilakaera (hala nola egunkarien kontzentrazioa edo desagerpena) kaltegarri ere izan daiteke hizkuntza gutxituentzat, eta alor garrantzitsu hori indartuko duten irtenbideak bilatu behar dira.

Bestetik, ibilbide orri bat behar da franko-probentzera eta franche-comtéko hizkuntza babestu eta biziberritzeko, baita Bosco-Gurineko alemana ere (Ticino), non herritar gehienek gurijartitsch zaharra hitz egiten duten, desagertzeko arriskuan dagoen walser-aren dialektoa. Erromantxera hezkuntzan erabiltzeari dagokionez, badirudi *modus vivendi* bat aurkitu dela mintzaira tradizionalen erabileraren eta Grisoniako erromantxeraren artean.

4. ESPAINIA

4.1. Testuingurua

Estatu moderno gisa eratu zenetik, Espainia lurralde eleaniztun bat da. Autonomia Erkidegoetan hitz egiten diren hizkuntza gehienak estatua sortu aurrekoak badira ere, ez dira hizkuntza sozialki legitimoztat hartu duela gutxi arte. Urrats handienak XX. mendeko azken hiru hamarkadetan egin ziren, diktaduratik monarkia parlamentaria igarotzeko bidean. Frankismoan (1939-1975), gaztelania ez beste hizkuntzek diskriminazio eta errepresio gogorra pairatu zuten, arlo publikotik desagertu ziren eta baita zigortu ere jendaurrean hizkuntza gutxitu batean mintzo ziren hiztunak.

Espainiako Konstituzioak (1978) historiako aldirik oparoena ekarri zuen gaztelaniaz besteko hizkuntzentzat, egun oraindik alde esanguratsuak badaude ere haien artean. Autonomia erkidego batzuek jarrera tinkoa hartu zuten hizkuntza horien babes eta sustapenean; aldiz, beste batzuk zuhurrago aritu dira azken 40 urteetan beren mintzairak sustatzeko orduan.

Europako beste edozein estatutan bezala, Espainiaren hizkuntza aniztasuna balio bat da, eta aitortu, errespetatu eta babestu egin behar da ondare immaterial gisa. Hizkuntzen aldaerak, bai hizkuntza barnekoak bai hizkuntzen artekoak, bizitzaren alor guztietan babestu behar den balio bat dira, eta hezkuntzak funtsezko garrantzia du. Hezkuntza sistemak oinarritzko eginkizuna du hizkuntza aniztasuna modu egokian sustatu, baloratu eta kudeatzeko orduan, eta aniztasun hori modu positiboan eta sortzailean erakustean, elkar onartzea, bizikidetzak baketsua eta eskubide berdintasuna bermatzeari begira.

Gaztelaniaz gainera (hizkuntza ofizial bakarra lurralde osoan), badira egunerokoan lurralde jakin batzuetan erabiltzen diren beste hizkuntza batzuk. Hizkuntza horietako batzuek milioika hiztun dituzte; aldiz, beste batzuek egoera zailagoa dute ikuspegi demografikotik. Hiztun kopuru handiak dituzten mintzairek ere babes juridikoa eta politikoa behar dute, epe ertain eta luzean iraungo badute. Hizkuntza batzuek nolabaiteko aitortza juridikoa eta beren lurraldeko gobernuen nahiz erakunde publikoen bultzada sendoa badute ere, beste batzuek ez dute ia babesik, edo batere ez, eta apenas hitz egiten dituzten tradizionalki hitz egin diren lurraldeko biztanleek. Hainbat motatako hizkuntzak daude: «lurralde hizkuntzak» izenekoak, eremu geografiko jakin batean historikoki hitz egin

direnak, eta «lurralderik gabeko hizkuntzak», estatuko edozein lekutan hitz egiten direnak.

Espainiako estatuan hitz egiten diren hizkuntzak dira: amazigera, Ceutako arabiera, aragoiera, aranera, bablea, euskara, kaloa edo ijito hizkera, katalana/valentziera, galiziera, leonera eta portugesa. Oraindik zehazteke dago hizkuntza horietako batzuen estatusa Gutunean.

1. taula. Hizkuntzak, lurraldeak eta lege estatusa²

Hizkuntza	Lurraldea	Lege estatusa
Amazigera	Melilla hiria	Ez ofiziala
Ceutako arabiera	Ceuta hiria	Ez ofiziala
Aragoiera	Aragoi	Ez ofiziala
Aranera (Okzitaniako hizkuntza ere deitua)	Katalunia (Aran harana)	Ofiziala
Bablea	Asturias	Ez ofiziala
Euskara	EAE	Ofiziala
	CFN	Ofiziala lurraldearen zati batean
Kaloa	Lurralderik gabeko hizkuntza	Ez ofiziala
Katalana	Aragoi	Ez ofiziala
	Balear Uharteak	Ofiziala
	Katalunia	Ofiziala
	Valentzia (valentziera gisa)	Ofiziala (valentziera izenez)
	Murtzia (valentziera gisa)	Ez ofiziala

2. Hizkuntza horiez gainera, Espainian bi zeinu hizkuntza daude: zeinu hizkuntza katalana (ofiziala Katalunian) eta zeinu hizkuntza espainiarra (ofiziala estatuaren lurralde osoan). Hala eta guztiz ere, zeinu hizkuntzei ez zaie Gutuna aplikatzen.

Hizkuntza	Lurraldea	Lege estatusa
Galiziera	Asturias	Ez ofiziala
	Gaztela eta Leon	Ez ofiziala
	Galizia	Ofiziala
	Extremadura (fala ere deitzen zaio)	Ez ofiziala
Leonera	Gaztela eta Leon	Ez ofiziala
Portugesesa	Extremadura	Ez ofiziala

Ondoko mapan ikus daitekeenez, hizkuntza gutxituak mintzo dira estatuko 17 autonomia erkidegoetatik 11tan eta autonomia estatutua duten bi hirietan (Ceuta eta Melilla). Gaur egun, estatuko biztanleen % 45 bizi dira hizkuntza gutxitu autoktono bat duen lurralde batean, horrek esan nahi ez badu ere herritarren ia erdiek hizkuntza gutxitu bat eskuarki hitz egiten dutenik. Hala eta guztiz ere, biztanleriaren ehuneko adierazgarri bat testuinguru elebidun edo eleaniztun batean bizi da, neurri handiagoan edo txikiagoan.

2. mapa. Hizkuntza gutxituen banaketa geografikoa Espainian

Iturria: *Copyleft* CC BY-SA 3.0 lizentziapean, honetan oinarritua: «File:Lenguas Iberorromance. PNG», Fobos92-Wikimedia Commons, Victor Frescok eta Fernando Ramallok aldatua.

Amazigera	Euskara
Ceutako arabiera	Katalana / Valentziera
Aragoiera	Galiziera (eta fala, Extremaduran)
Aranera (Okzitaniako hizkuntza ere deitua)	Leonera
Bablea	Portugesa

Hizkuntza gutxituek erabilera heterogeneo samarra dute estatuko lurraldeetan. Biztanleriaren zati esanguratsu batek hizkuntza gutxitu bat erabiltzen du eskuarki, bereziki Aragoi (katalanez mintzo diren lurraldeetan), Asturiasen, Balear Uharteetan, Euskal Autonomia Erkidegoan, Katalunian, Ceutan, Extremaduran (galiziera/fala mintzo diren lurraldeetan), Galizian, Melillan eta Valentzian. Gutxien erabiltzen diren hizkuntza gutxituak dira aranera Aran Haranean (Katalunia), aragoiera Aragoi, euskara Nafarroan, katalana/valentziera Murtzian, leonera Gaztela eta Leonen, eta portugesa Extremaduran. Estatuko pertsona elebidun gehienak hizkuntza gutxituen hiztunak dira. Nabarmentzekoa da herritar guztiak gai direla guztiz gaztelera aritzeko eta, aldiz, hizkuntza gutxitu bat duten lurraldeetan jaiotako pertsona guztiek ez dutela hizkuntza hori erabiltzen.

Melillako amazigera, Ceutako arabiera, Extremadurako galiziera/fala eta portugesa eta Murtziako valentziera ez dira jaso erkidego horien autonomia estatutuetan, eta hizkuntza politika egituratu bat behar da mintzaira horiek mantendu, indartu eta biziberritzeko.

4.2. Espainia eta Gutuna

Espainiak 1992an izenpetu bazuen ere Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutuna, ez zuen berretsi ia hamar urte igaro arte, 2001ean. Hizkuntza batzuek lehendik bazuten babes maila egoki bat, eta koofizialak ziren beren lurraldeetan, gaztelaniarekin batera, Autonomia Estatutuei esker (ikus 1. taula). Nabarmentzekoa da 1978ko Espainiako Konstituzioaren 3.2 artikulua ateak zabaltzen dizkiola hizkuntza gutxituak koofizialak izateko aukerari, «dagozkion Autonomia Erkidegoetan, autonomia estatutuen arabera». Beste modu batean esateko, Konstituzioak autonomia estatutuen esku uzten du hizkuntza gutxituak ofizialtzat hartzeko aukera. Autonomia erkidegoak arduratzen dira legeak aldarrikatzeaz –edo ez– eta hitzunei beren hizkuntza alor publikoan erabiltzeko eskubidea emateaz. Erkidego batzuek erabili dute Konstituzioak legeak egiteko ematen duen gaitasun hori; beste batzuek, ez.

Desberdintasun hori funtsezkoa da Espainiaren kasuan: Gutuna osorik aplikatu ahal izateko, hura berresteko tresnak honako hauxe dio: «Artikulu horietan ezarritakoak ondorioak izan ditzan, Espainiak eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzat hartzen ditu EAE, Katalunia, Balear Uharteak, Galizia, Valentzia eta Nafarroako autonomia erkidegoetako Autonomia Estatutuek ofizialtzat dituztenak». Kontuan izanik aranera (Katalunian), katalana (Katalunian, Balear

Uharteetan eta Valentzian –valentziera gisa–, galiziera (Galizian) eta euskara (EAEn eta Nafarroako zati batean) ofizialak direla beren autonomia estatutuetan, Gutunaren II. eta III. atalen babesa dute. Beste hizkuntza batzuek soilik II. atalaren babesa dute, ez dutelako estatus ofizialik. Hala ere, autonomia estatutuen babesa dute. Horixe gertatzen zaie aragoierari eta katalanari Aragoi, bableari Asturiasen, galizierari Asturiasen eta Gaztela eta Leonen, eta leonerari Gaztela eta Leonen. Azkenik, hizkuntza batzuek II. atalaren babesa badute ere, ez dute autonomia estatuen babesik (amazigerara Melillan edo valentziera Murtzian). Gainera, Gutunak kaloa edo ijito hizkuntza babesten du (erromaniari lotutako hizkuntza bat), lurralderik gabeko hizkuntza bakar gisa.

4.3. Etorkizuneko desfioak

Gutuna indarrean sartu zenetik, aurrera eta atzera egin da. Aurrera egin da erkidego batzuek lortu duten eskumen mailan, nahiz eta alde handiekin batzuen eta besteen artean. Adituen batzordeak eginiko 4. ebaluazio txostenean irakur daitekeenez: «Gutunaren III. atalak babesten dituen hizkuntzek oro har tokiko eta eskualdeko agintarien laguntza handiagoa dute. Oraindik zenbait arazo egonagatik, Gutunaren konpromiso gehienak bete dira».

Egia bada ere alde nabarmenak daudela lurraldeen artean, Espainiako agintariek Gutuna berretsi zutenetik (2001) urratsak egin dira hezkuntzan, administrazioan, zerbitzu publikoetan, hedabideetan eta kultura zerbitzuetan, erkidegoei emandako eskumenen kasuan bereziki. Hezkuntzan, urrats handiak egin dira, nahiz eta azken urteetan arazoak sortu diren hizkuntza gutxituekin erkidego batzuetan. Hedabideei dagokienez (Gutunaren 11. artikulua), aurrera egin da hedabide digitalen hizkuntza gutxituen erabileran. Kultura jardueretan ia ez da arazorik ikusten, eta hartutako konpromisoak maila handi batean bete dira.

Zailtasun nagusiak daude justizian (9. art.) eta hizkuntza gutxituek estatuko administrazioan duten erabileran (10. art.). Ohiko arazo bat da hizkuntzak jakingo dituen langilerik ez egotea estatuko administrazioaren maila jakin batzuetan eta zerbitzu publikoetan, osasun zerbitzuetan bereziki, eta zaildu egiten du horrek hizkuntza gutxituak erabiltzea alor horietan.

Gainera, kezka eragiten du ere gaztelaniaren pisua handitzeak hizkuntza gutxituak dituzten lurraldeen hezkuntza sistemetan (8. art.), baita hezkuntza eredu hirueledunak zabaltzeak ere erkidego batzuetan (gaztelania, ingelesa

eta hizkuntza gutxitua), azken horren kaltetan. Horregatik, sakon aztertu behar dira eredu horiek, hezkuntza sisteman ezarri aurretik, hiru hizkuntzak egoki irakatsi eta ikasiko direla bermatzeko. Beste arazo bat da hizkuntza gutxituen presentzia hedabideetan.

Hizkuntza ez ofizialei dagokienez, onuragarria litzateke ofizial bihurtzea, haien babesari begira, eta aldatu egin beharko lirateke horretarako hizkuntza horiek hitz egiten diren lurraldeen estatutuak, hiztunek behin eta berriro eskatu bezala. Horiek horrela, hizkuntza horien etorkizuna dudazkoa da epe ertainera.

Edonola ere, neurri horiek hartu arte, datu base ofizial bat sortu beharko litzateke Espainiako hizkuntza ez ofizialen benetako egoerari buruzko datuekin. Hala, 4. ebaluazio txostenak estatistikak egiteko eskatzen die agintariei, hizkuntza politika egokiak garatzeko hitzuneekin batera.

Laburbilduz, esan daiteke ahalegin handia egin dela estatuko lurraldeetako hizkuntzak sustatzeko, autonomia erkidegoetan batik bat. Espainiak oso konpromiso maila handia duenez, bermatu egin behar du bere betebeharrak betetzen dituela eta arazoei modu egokian heltzen diela.

5. POLONIA

5.1. Testuingurua

Poloniak gorabeheraz beteriko historia izan du, haren mugak behin eta berriro aldatu dira azken 200 urteetan eta poloniar estatuak Erdialdeko Europako hainbat talde etniko hartu ditu bere baitan. Komunismoaren aroan, Bigarren Mundu Gerra amaitzean hasi eta 1989ra arte 44 urtez luzatu zena, ahalegin handiak egin ziren poloniar gizartearen aniztasun etnikoa ezabatu edo, gutxienez, lausotzeko.

90eko hamarkadan komunismoak gainbehera egin ondoren, Polonia prest zegoen azkenik bere gutxiengo etnikoak, nazionalak eta eskualde mailakoak aitortzeko, baita haien hizkuntzak eta kulturak ere. Beraz, ez da harritzekoa Poloniako legediak 14 gutxiengo aitortzea. Gutxiengo horiek 3 taldetan sailkatzen dira:

- 1) Bederatzi gutxiengo nazional: armeniarrek, bielorrusiarrek, txekiarrek, alemaniarrek, juduak, lituaniarrek, errusiarrek, eslovakiarrak eta ukrainarrak;
- 2) Lau gutxiengo etniko: karaimak, lemkoak (ruteniarrek) tartaroak eta erromaniak;
- 3) Eskualdeko hizkuntza duen komunitate bat: kasubiarrak.

2005eko gutxiengoan legeak³ beren hizkuntzen erabilerari lotutako eskubideak ematen dizkie denei. Izan ere, 15 hizkuntza gutxitu dira ofizialak; hots, hizkuntza bat aitortutako gutxiengo bakoitzeko. Horiei gehitu behar zaizkie yiddisha eta hebreera komunitate juduan.

Puntu honetara helduta, nabarmentzekoa da poloniera dela estatuko hizkuntza ofizial bakarra eta ez dagoela eskualde autonomorik, alor publikoan beste hizkuntza batzuk erabiltzeko aukera emango duenik. Hala ere, Poloniako Errepublikaren 1997ko Konstituzioak askatasuna eman zien gutxiengo nazional eta etnikoei beren hizkuntzak erabili eta sustatzeko. 2005eko gutxiengoan legearen berritasun nagusia izan zen zehaztu egin zuela nola gauzatu askatasun hori, bizitza publikoaren alor jakin batzuetan bereziki: hezkuntza, tokiko administrazioa, seinalizazio elebiduna, hedabideak eta kultura.

Lege horrek behartu egiten du Poloniako estatua eskubide horiek erabiltzeko aukera bermatzera, eta baldintza batzuk ezartzen ditu horretarako. Adibidez, hizkuntza gutxitu bat erabil daiteke udal agintariekiko harremanetan baldin eta gutxienez biztanleen % 20k aitortzen badute gutxiengo horren partaide direla. Era berean, toponimo eta abizen elebidunak aplikatzeko arauak eta prozedurak ezartzen dira. Legeak estatua behartzen du ere hizkuntza gutxietan eskainitako hezkuntza sustatzera, liburuak eta argitalpenak argitaratzera, hedabideak hizkuntza horietan emititzera eta kultura jarduerak eta instalazioak planifikatzera.

Horiek horrela, esparru juridikoak baldintza egokiak ahalbidetzen ditu Polonian hizkuntza gutxituak sustatzeko. Dena dela, gutxiengoan eta haien hizkuntzen egoerak oso desberdinak dira, eta bilakaera ez da izan legediak aurreikusitakoa bezain ona. Gutxiengoak Poloniaren biztanleria

3. Izen osoa: Gutxiengo nazionalen eta etnikoen eta eskualdeko hizkuntzen komunitate eta erabilerari buruzko legea

osoaren % 2 dira gutxi gorabehera⁴, eta «zenbakitan gutxiengo» egiten ditu horrek. Poloniako hizkuntza gutxitu gehienek arazoak dituzte beren osasun etnolinguistikoari dagokionez, neurri handiagoa edo txikiagoan. Gutxiengo nazional handiena izanagatik, gutxiengo alemaniarrek arazoak ditu alemana belaunaldi batetik bestera transmititzeko; hau da, ume gehienek ez dute alemana gurasoengandik jasotzen eta eskolan ikasten dute hizkuntza. Beste bi gutxiengo nagusiek (ukrainarrak eta bielorrusiarrek) itxuraz egoera orekatuagoa dute, halako moldez, non beren burua gutxiengoarekin identifikatzen dutenak gai diren hizkuntzan aritzeko. Gauza bera gertatzen da lituanierekin, lemkoekin eta kasubiarrekin, nahiz eta kopuru askoz txikiagoan. Nolanahi ere, mugikortasuna areagotu ahala (hiri handietara bereziki, hizkuntzen eremu geografiko tradizionaletatik kanpo), gutxiengo hauek arrisku handiagoa dute beren mintzaireren belaunaldi batetik besterako transmisioa galtzeko. Poloniako gutxiengo txikienek jada ez dituzte erabiltzen beren hizkuntzak (tartaroa edo karaima), oso hitzun kopuru apalak dituzte (txekiera, eslovakiera, yiddisha edo hebreera) edo hizkuntza gutxituan hitz egiteko gai direnak immigratzaile berriak dira, gutxiengo tradizionalako kideen ordez (armeniera edo errusiera). Ziurrenik Poloniako komunitate erromanien hizkuntzak diraegoera hoberenean daudenak. Hala eta guztiz ere, lurralderik gabeko hizkuntzak direnez, zaila da erabiltzeko eskubidea gauzatzea tokiko agintarien aurrean (armenierarekin, yiddisharekin edo hebreerarekin ere gertatu bezala).

Teorian, Poloniako legedian jasota dauden hizkuntza gutxituak erabiltzeko eskubideek lagungarri izan beharko lukete atzerapausoak gelditu eta hizkuntza horien erabilera indartzeko. Praktikan, ordea, hizkuntzen bilakaera gutxiengoek presioa egiteko duten gaitasunaren mende dago, tokiko agintariei egin diezaieketen presioaren mende bereziki. Kontuan izanik oso udalerrri gutxitan iristen direla gutxiengoak biztanleriaren % 20 izatera eta soilik gutxiengo lituaniarra dela gehiengoa udal eremu txiki batean, erraz uler daiteke zergatik den zaila praktikan esparru juridikoak jasotzen dituen eskubideak gauzatzea.

Poloniako hizkuntza gutxituen beste oztopo bat da poloniar gizarteak oro har gutxiengoan inguruan duen kontzientziazio eskasa. Sarritan, tokiko administrazioak ez daki zer eskubide dituzten hizkuntza gutxituen hitzunek eta, hortaz, zer betebeharrak dituzten agintariek. Oro har, herritarrek ia ez dira

4. 2011ko erroldan, non aukera eman baitzen bi talde nazional edo etnikorekin identifikatzeko, biztanleen % 2,26k poloniarra ez beste nortasun bat aitortu zuten, aukeretako batean gutxienez.

jabetzen poloniar gizartearen izaera multietnikoaz edo estereotipoak dituzte, edota, txarrean, gutxiengoen kontrako jarrerak dituzte.

5.2. Polonia eta Gutuna

Poloniak 2003an izenpetu zuen Gutuna eta 2008an sartu zen indarrean, berretsia izan ondoren. Bere deklarazio ofizialean, estatuak adierazi zuen Gutuna aplikatuko zuela 2005eko gutxiengoan legean jasotako eskubideen arabera. Alde batetik, horrek esan nahi du Gutunaren babespean daudela eskualdekotzat edo gutxitutatz hartzen diren 15 hizkuntzak.⁵ Bestetik, lege horren edukia erreferentziatatz harturik, hizkuntza guztiak III. atalaren xedapen berberen babespean gelditzen dira, hautaketa hizkuntza bakoitzaren egoera zehatzera egokitzen saiatu ordez. Hurrengo paragrafoetan, Gutunean jasota dauden hizkuntza gutxituak sustatzeko alor garrantzitsuenak aletzen dira.

Hezkuntzan, Poloniako estatuak helburu handinahienak ezartzea erabaki zuen, halako moldez, non bere gain hartu zuen eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzetan garatutako irakaskuntza sustatzeko betebeharra: umeek beren eskualdeko edo gutxitutako hizkuntzan ikasi behar zituzten ia irakasgai guztiak, derrigorrezko hezkuntzaren maila guztietan. Gaur egun, ordea, soilik bi hizkuntza gutxitu erabiltzen dira hezkuntzan: lituaniera eta ukrainera. Egoera paradoxikoa da, ukrainera irakats hizkuntza gisa erabiltzen delako tradizioz erabili ez den eremuetan (Bigarren Mundu Gerra amaitzean, milaka ukrainar behartu zituzten Polonia mendebaldean kokatzera). Gutxiengo alemaniarra saiatu da bere betiko lurraldeetan hezkuntza sistema elebidunak ezartzen, baina ahalegin horrek ez du fruiturik eman oraindik. Teorian, ikuspegi juridikotik, Poloniak hizkuntza gutxitu guztietan irakats dezake, finantzazio sistema eskuzabal batekin.⁶ Dena dela, gaur egun, irakasgai batzuk eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntza batzuetan ematen dira, beren eremu tradizionaletan: hala nola bielorrusiera, alemana, kasubiera, lemkoa eta ukrainera. Hizkuntza gutxitu gehienak unibertsitatean ikas daitezke, gradu edo master ikasketa gisa (alemana, ukrainera, lituaniera edo errusiera), nahiz eta ikasketa horiek ez duten ezinbestean irakasle prestakuntzarik ematen, gradudunei gaitasuna emango liekeena hizkuntza gutxituaren irakasle kualifikatu izateko.

5. Azkenean, Gutunak 14 hizkuntza babestu ditu, Adituen Batzordeak erabaki zuelako hebreerak ez zituela betetzen hizkuntza tradizional baten baldintzak.

6. Ikasle bakoitzeko, hezkuntza finantzazio estandarren % 150 arte lor daiteke eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzetan irakasten duten ikastetxe txikietan.

Administrazioari dagokionez, Poloniak bere gain hartu zuen tokiko administrazioan eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzetan eginiko ahozko eta idatzizko eskaerak onartzeko betebeharra. Gaur egun, herritarrek aukera dute udal agintariekin harremanetan jartzeko (eta erantzuna jasotzeko), ahoz nahiz idatziz, alemanez, kasubieraz, lituanieraz eta bielorrusieraz. Toponimo elebidunei dagokionez, alemana, kasubiera, lituaniera, bielorrusiera eta lemkoa dira polonierarekin batera agertzen direnak.

Gutxiengoaren legeak dioenez, Poloniako estatua behartuta dago hedabideetan hizkuntza gutxituen erabilera sustatzera. Gutxiengo gehienek dute estatuak finantzatutako argitalpen bat gutxienez, eta soilik haietako batek –ukraineraz argitaratutako astekari bat– betetzen ditu Gutunak aldizkariarentzat ezartzen dituen baldintzak. Gutxiengo jakin batzuentzako telebista eta irrati saioak badaude, baina gorabeherak dituzte eta kritikak jaso dituzte beren edukiengatik.

Estatuak kultura jarduerak eta instalazioak finantzatzen ditu hizkuntza gutxitu guztientzat, baina arazo bakarra da finantzazioa proiektuetan oinarritzen dela eta horrek zaildu egiten duela gutxiengoentzako kultura erakundeei eustea.

Kontuan izanik Gutunaren berrespena eta gutxiengoaren legearen edukiak, begien bistakoa da hizkuntza gutxituak balio handikotzat hartzen direla ikuspegi juridikotik, Poloniaren ondare kulturalaren parte gisa. Halaber, aintzat hartzen da hizkuntza gutxituen hiztunen iritzia, gobernuak eta gutxiengoaren ordezkariak osatutako batzordean egiten diren bilkura ugarietan. Nolanahi ere, gutxiengoei loturiko gaiak ez dute oihartzun handirik gizarte osoari zuzendutako hedabide konbentzionaletan.

5.3. Etorkizuneko desfioak

Gutunaren betebeharrei dagokionez, honako hauek dira gai premiazkoenak:

- ▶ Hezkuntza eskaintza hizkuntza gutxituetan, hala nahi duten hiztunentzat.
- ▶ Hezkuntzan, eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzak irakasgai gisa zabaltzea, jarraipena bermatzeko derrigorrezko hezkuntzaren maila guztietan eta Gutunak Polonian babesten dituen hizkuntza guztietan.
- ▶ Egunkariaren eta beste formatu batzuen argitalpena sustatzea (hedabide digitalak, adibidez).

- ▶ Kultura jardueretarako finantzazio erregularra eskaintzea.
- ▶ Toponimia elebiduna ezarriko den udalerrien kopurua handitzea, baita tokiko agintariek hizkuntza gutxituan aritu ahal izango den udalerriena ere.

Neurri batean «indartsuagoak» diren eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzen kasuan (hala nola alemana, ukrainera, bielorrusiera, lituaniera, kasubiera, lemkoa edo erromaniera), Poloniak onartu dituen Gutunaren konpromisoek gida gisa balio dezakete sustapen ekintzen norabidea zehazteko, baita epe ertaineko estrategiak finkatzeko ere. Zoritxarrez, hizkuntza ahulagoen kasuan (armeniera, txekiera, eslovakiera, karaim, tartaroa edo yiddisha), zaila izango da ezarritako betebeharrak asko betetzea. Horrenbestez, funtsezkoa da hiztunen ordezkariekin hitz egitea, beren hizkuntzen egoerara hobekien egokituko diren irtenbide malguak bilatzeko.

Poloniako hizkuntza gutxituen sustapenerako esparru juridikoaren azterketak emaitza zinez positiboak ditu, eta oinarri garrantzitsu bat da poloniar gizartearen ondare multietniko aberatsa aitortzeko, baita gutxiengoetakoak ez diren herritarrentzat ere. Dena dela, hori desafio bat da oraindik gizartearentzat oro har, baina posible da poloniar herritarrak kultura eta hizkuntza gutxituen balioaz kontzientziaztea. Hori lortuz gero, errazagoa izango da eskubideen eta haien aplikazio errealearen arteko arrakala gainditzea.

C atala.

Irakaskuntza jarduerak

Aurretik azaldu dugunaren osagai praktiko gisa, ikasgelan egiteko moduko jarduera sail bat proposatuko dugu atal honetan. Ikuspegi malgu batetik sortutako iraupen askotako jarduera multzo bat da, irakasle bakoitzak egokitzen duen horretara molda daitekeena. Jarduera batzuk egun batean egin daitezke, eta beste batzuentzat komeni da denbora gehiago erabiltzea. Kontuan izanik Europako hezkuntza sistemen arteko aldeak, aproposa litzateke ikastegi edo eskualde bakoitzak jarduerak moldatzea hezkuntza mailetara, era malguan. Jarduera gehienak 11-16 urteko ikasleentzat pentsatuta daude.

Honako hauek dira proposatutako jarduerak:

- ▶ 1. jarduera: Zer dira hizkuntza gutxituak?
- ▶ 2. jarduera: Hizkuntza aurreiritziak
- ▶ 3. jarduera: Hizkuntza gutxituaren hiztun famatu baten biografia
- ▶ 4. jarduera: Hizkuntza gutxituaren eguna(k) edo astea
- ▶ 5. jarduera: Toponimia, panorama linguistikoa eta seinaleak hizkuntza gutxituan
- ▶ 6. jarduera: Editatoia hizkuntza gutxituan
- ▶ 7. jarduera: Hizkuntza gutxituaren hiztun berriak
- ▶ 8. jarduera: Idazketa sistema askotarikoak herrialdeko hizkuntza gutxituetan
- ▶ 9. jarduera: Lurralderik gabeko hizkuntzak
- ▶ 10. jarduera: Zeinu hizkuntzak

1. JARDUERA: ZER DIRA HIZKUNTZA GUTXITUAK?

Sarrera

Europako herrialde guztietan, lege estatusa, babesa eta legitimitate soziala duten hizkuntza ofizialez gainera, beste hizkuntza asko erabili izan dira historikoki. Hizkuntza gutxituak deitzen zaie eta hizkuntza horietako askok ez dute estatuko hizkuntza nagusi edo ofizialak duen lege babes edo legitimitate sozialik. Kasu gehienetan, hizkuntza gutxituek hitzun kopuru txikiak dituzte: hizkuntzen % 50 inguruk 10.000 hitzun baino gutxiago dituzte. Ehunka edo mila urte baino gehiago badituzte ere, hizkuntza gutxitu ia denak hizkuntza zaugarri bihurtu dira denbora tarte txiki batean, Europak azken hamarkadetan izan dituen aldaketan ondorioz, eta desagertzeko arriskuan daude epe labur edo ertainean.

Arriskuan dauden munduko hizkuntzen UNESCO Atlaseko 10.000 hitzun baino gutxiagoko hizkuntzen artean (www.unesco.org/languages-atlas),, gehienak desagertzeko arrisku bizian daude. Kasu askotan, baina, hizkuntza politika egituratu batek gainbehera hori geldiarazten lagun lezake.

Nola identifikatu hizkuntza gutxitu bat?

Hizkuntza gutxitu gehienek hitzun gutxi badituzte ere, irizpide kuantitatiboak ez dira kontuan hartu beharreko bakarrak hizkuntza gutxituak identifikatzeko orduan. Hain zuzen, badira milioika hitzun dituzten hizkuntza gutxituak, hizkuntza nagusi batzuek baino hitzun gehiago dituztenak. Hortaz, irizpide kuantitatiboekin batera, kontuan hartu behar da ere lege estatusa; hau da, estatu batean hizkuntza bat hizkuntza ofizial bihurtzen duen aitortza inplizitua edo esplizitua. Europako Kontseiluaren arabera,⁷ hizkuntza bat eskualdeko edo gutxitutako hizkuntza izan dadin, irizpide hauek bete behar ditu:

- i. Estatu bateko biztanleek lurralde zehatz batean tradizionalki hitz egin duten hizkuntza izan behar du, biztanle horien kopurua txikiagoa izanik estatuko gainerako biztanleriari dagokionez;
- ii. Estatuko hizkuntza ofiziala(k) ez beste bat izan behar du;
- iii. Ez du izan behar estatuko hizkuntza ofizialaren edo ofizialen dialektoa edo hizkuntza migrantea.

Kontuan izan behar da estatu bateko biztanleria osoa hartzen dela aintzat, ez hizkuntza gutxitua hitz egiten den lurraldeko biztanleria. Adibide honek ñabardura hori argitzeko balio dezake: galiziera Galiziako (Espainiako autonomia erkidegoa) hizkuntza ofizialetako bat da, gaztelarekin batera. Lurralde horretan,

7. Ikus Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunaren 1. artikulua.

Sarrera	gaztelaniak baino hiztun gehiago ditu, azken hori Espainiako estatuko hizkuntza ofizial bakarra izanik. Lege estatusari dagokionez estatua bere osotasunean hartuta dauden desberdintasunen ondorioz, galiziera hizkuntza gutxitua da Galizian eta ahultasun egoera argian dago, gaztelania ez bezala.
Zeregina	Hizkuntza gutxituen kontzeptua aurkeztea gizarteari.
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iritzi positibo bat izatea gutxiengoei buruz, oro har, eta hizkuntza gutxituei buruz, bereziki. • Estatuko eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntza guztiak identifikatzea. • Hizkuntza gutxituen ahozko edo idatzizko formen adibideak bilatzea.
Maila/ adina	Konplexutasun eta abstrakzio mailaren arabera (12-16 ute).
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Irakasleak labur aipatuko ditu Gutunaren arabera estatuan erabiltzen diren eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzak, erroldetako datu estatistikoak edo estatuko edota eskualdeko beste datu ofizial batzuk erabilia. Komeni da erabiltzea Gutunaren Adituen Batzordearen txostenak, web orri honetan eskuragarri: www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations • Eztabaida (ikasgelan).
Iraupena	2-4 eskola
Diziplinak	Lehenengo hizkuntza eta atzerriko hizkuntzak, historia, gizarte zientziak.
Lan metodoa	Ikasgelako lana, lana bikoteka.
Materialak	Posterra (kartoi mehea), aurkezpen digitala.
Informazio iturriak	Liburutegia, kontaktu pertsonalak, elkarrizketak, Internet.
Ebaluazioa	Posterraren aurkezpena, irakaslearen ebaluazioa eta auto-ebaluazioa.
Jarduera osagarriak	<ul style="list-style-type: none"> • Posterra ikastetxeko korridoreetan jartzea. • Posterra ikastetxeko egunkarian argitaratzea.

2. JARDUERA: HIZKUNTZA AURREIRITZIAK

Sarrera	Hizkuntza aniztasuna gai nagusi izan da eztabaida askotan eta horietako batzuetan aurreiritziak eta mitoak erabili dira, hezkuntza sistemak gairitu egin behar dituenak. Hizkuntza aurreiritziak hizkuntzei buruzko iritziak eta ebaluazioak dira, ebidentzia errealetan oinarritzen ez direnak, sinplifikazioetan eta estereotipoen orokortzean baizik. Oro har, ezjakintasunean eta desberdinarekiko beldurrean oinarritzen dira. Horregatik, zail da horiei aurre egitea, haien aurka erabiltzen diren argudioei ez zaielako baliorik ematen. Askotan, eragin handia dute hiztunei buruzko iritzian eta haien prestigio sozialesan. Beraz, irizpide hierarkikoetan oinarritzen diren hizkuntzen sailkapenak (hizkuntzaren bikaintasuna/erabilgarritasuna edo ezerezkeria) oinarri zientifikorik gabeko aurreiritzietan bakarrik oinarritzen dira. Gutunaren 7.2 artikulua araberak, albo batera utzi behar da eskualdeko edo gutxitutako hizkuntza baten erabilerari lotutako edozein bereizkeria, bazterketa edo justifikaziorik gabeko lehentasun.
Zeregina	Hizkuntza aurreiritziak identifikatzea eta argudioak ematea horiei aurre egiteko.
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none">• Hizkuntza kontzientziazioa handitzea.• Gai izatea hizkuntza aurreiritziak identifikatzeko.• Hizkuntzen berdintasunaren aldeko argudio sendoak garatzea.
Maila/adina	Bigarren hezkuntzaren goiko mailak (14-16 urte).
Urratsak	<ul style="list-style-type: none">• Gaia aurkeztea.• Aurreiritziak identifikatzea (hizkuntzei buruz edo gizarteari buruz oro har).• Zerrenda bat osatzea hizkuntzei buruzko bost aurreiritzirekin eta bi talderen artean eztabaidatzeko aurkeztea: talde bat alde eta bestea kontra. Gero, aldatu rola.• Ikasle bakoitzak zerrenda erabiliko du ikusteko bere familian nor dagoen eta zergatik alde edo kontra.• Gutxiengo linguistikoak baztertzeko dituzten jarrerak identifikatzea eta neurriak proposatzea haien hizkuntzen eta, garrantzitsuagoa dena, hiztunen egoera hobetzeko.
Iraupena	2-4 eskola
Diziplinak	Lehenengo hizkuntza eta atzerriko hizkuntzak, historia, geografia, gizarte zientziak, diziplinarteko proiektua.

Lan metodoa	Ikasgelako lana, lana bikoteka, lana familian, bakarkako lana.
Materialak	Posterra (kartoi mehea), aurkezpen digitala.
Informazio iturriak	Liburutegia, hedabideak, elkarrizketak, Internet.
Ebaluazioa	Posterraren aurkezpena, irakaslearen ebaluazioa eta autoebaluazioa.
Jarduera osagarriak	<ul style="list-style-type: none"> • Posterra ikastetxeko korridoreetan jartzea. • Posterra ikastetxeko egunkarian argitaratzea.

Adibideak

Aurreiritzia	Kontra argudioa
Elebakartasuna araua da eta hizkuntza aniztasuna salbuespena, lurraldeari nahiz biztanleriari dagokionez.	Elebakartasuna da salbuespena. Mundu osoan ia ez dago estatu elebakarrik. Biztanleriari erreparatzen badiogu, gehiago handi batek hizkuntza bat baino gehiago erabiltzen ditu.
Jende batek doinu edo kutsu bat du hitz egitean.	Denok dugu «doinu edo kutsu» bat hitz egitean. Ezinezkoa da halakorik ez izatea.
Nazioarteko komunitate gorra zeinu hizkuntza unibertsal bakarra erabiltzen du.	Zeinu hizkuntzek hizkuntzen arteko eta hizkuntza barneko aldaera ugari dituzte, ahozko hizkuntzek bezala. Zeinu hizkuntzen erabiltzaileek beste zeinu hizkuntza batzuk ikasi behar dituzte beren hizkuntza erabiltzen ez duten pertsonekin komunikatzeko.
Hizkuntza batzuekin edozein konplexutasun maila adieraz daiteke, baina gehienekin ez dago hori egiterik. Hizkuntza gutxituak egokiak dira lagunartean eta familian erabiltzeko, baina ez dute balio zientziarako, negozioetarako edo teknologia berrietarako.	Hizkuntza guztiak balio dute kategorizatzen eta hizkuntzaren edozein esparrutan komunikatzeko. Ez dago hizkuntza hobeagorik edo txarragorik zientziarako edo poesiarako. Hizkuntza batek teknologia berrien edo bideojokoen eskaintzarik ez edukitzea gizarte prestigio urriaren ondorioetako bat da, eta ez du zerikusirik hizkuntzak horretarako eduki dezakeen gaitasunarekin.

Aurreiritzia	Kontra argudioa
Hizkuntza batek hiztun kopuru handia izateak ziurtatu egiten du haren iraupena epe luzera.	Hizkuntza guztiek dituzte barne aldaerak. Zenbat eta aldaera gehiago izan, orduan eta handiagoa zatikatzeko aukera (horixe gertatu zitzaion adibidez latinari).
Hiztegietan ez dauden hitzak oker daude edo ez dira existitzen.	Hizkuntzek aberastasun lexiko ikaragarria dute eta hiztegi batek —denik eta osoenak ere— aberastasun horren zati bat baino ez du biltzen. Hitzak erabiltzen diren neurrian existitzen dira, ez hiztegian daudelako edo ez.
Hizkuntza estandarra beste aldaerak baino hobea da.	Estandarra aldaera bat baino ez da, eta beste asko daude. Egia esan, munduko hizkuntza gehienek ez dute aldaera estandarrik. Estandarra hezkuntza sisteman eta hedabideetan erabiltzeak ez du hizkuntza hori hobetagoa edo egokiagoa egiten.

3. JARDUERA: HIZKUNTZA GUTXITUAREN HIZTUN FAMATU BATEN BIOGRAFIA

Sarrera	<p>Hedabideak eta sare sozialak baliabide egokiak dira sorkuntza lanei eta produktu intelektualei balioa aitortu eta lan horiek gizartean sortzen duten errespetua eta miresmena transmititzeko. Hala eta guztiz ere, askotan, kultura nagusi batek edo estatuko kulturak ezkutatu egiten ditu kultura eta hizkuntza gutxitu bateko egileak eta sortzaileak, gutxiengoaren eragina edo aitortza murrizteko. Historia liburuek ez dituzte pertsona hauek aipatzen, edo ez dituzte gutxiengo baten ordekarri gisa aipatzen, batasun nazionalaren itxura emateko edo gutxiengoaren eragina gizarte zabalean urtzeko. Hizkuntza gutxituen hiztunen lanak erakutsiz, hizkuntza horien prestigioa hobetu eta gizartearen aniztasuna, sorkuntza eta originaltasuna aitortzen da.</p>
Zeregina	<p>Poster bat egitea hizkuntza gutxitu baten hiztun ospetsu baten biografiarekin: datu biografikoak, irudiak, argitalpenak, haren lanaren emaitzak/laginak, publikoaren harrera (erakusketak, egunkarietako artikuluak, etab.). Edozein arlotan aritu den edo aritzen den pertsona izan daiteke: hedabideak, kirola, literatura, kultura, artea, pintura, argazkigintza, zinea, politika, ekonomia, gizartea, filosofia, ikerketa, berrikuntza, etab.</p>
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none">• Hizkuntza eta kultura gutxituen existentziaz jabetzea.• Hizkuntza gutxituen hiztunek herrialdearen garapenari ekarpena egiten diotela egiaztatzea.• Hizkuntza eta kultura aniztasuna gizartearen parte dela aitortzea.• Diziplina historikoak eta sozialak errealitatearen interpretazio bat direla eta haien inguruan eztabaidatu eta negoziatu daitekeela egiaztatzea.• Normalizat hartzea hizkuntza bat baino gehiagotan lan egitea, bizitzea eta sortzea.• Hizkuntza gutxitu batean irakurtzea eta interkonpresio estrategiak erabiltzea (hizkuntza nagusi/gutxituen distantzia interlinguistikoaren arabera).• Translinguistika eta bitartekaritza teknikak erabiltzea.• Gai izatea informazio idatzia eta grafikoa bilatzeko, aukeratzeko, hierarkizatze eta aurkezteko.• Gai izatea poster baten bidez aurkezpen bat egiteko.

Maila/adina	Konplexutasun eta abstrakzio mailaren arabera, LH5 eta DBH3 artean (10-15 urte).
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Gaia aurkeztea, eztabaida (ikasgelako lana) • Ideia jasa, zerrenda bat osatzea lanean erabil litezkeen pertsonekin (bakarka). • Zerrendako pertsona bat aukeratzea (bikoteka). • Informazioa biltzea eta aukeratzea; posterra egitea (bikoteka). • Posterra aurkeztea (bikoteka) • Eztabaida (ikasgelan).
Iraupena	2-4 eskola
Diziplinak	Lehenengo hizkuntza eta atzerriko hizkuntzak, historia, geografia, gizarte zientziak, diziplinarteko proiektua.
Lan metodoa	Ikasgelako lana, lana bikoteka, bakarkako lana.
Materialak	Posterra (kartoi mehea), ordenagailuak, inprimagailua, egunkariak, bolaluma, kola, etab.
Informazio iturriak	Liburutegia, kontaktu pertsonalak, elkarrizketak, Internet.
Ebaluazioa	Posterraren aurkezpena, ikaskideen ebaluazioa, irakaslearen ebaluazioa eta autoebaluazioa.
Jarduera osagarriak	<ul style="list-style-type: none"> • Posterra ikastetxeko korridoreetan jartzea. • Posterra ikastetxeko egunkarian argitaratzea. • Kopia bat bidaltzea hizkuntza gutxituen elkarteetara, egunkarietara eta webguneetara. • Posterrak konparatzea beste eskualde edo herrialde bateko eskola baliokide batekin.

4. JARDUERA: HIZKUNTZA GUTXITUAREN EGUNA(K) EDO ASTEA

Sarrera	<p>Proiektu honek konbinatzen ditu ikuspegi multidiziplinarra eta eleaniztuna, hizkuntza harturik planeko zeharkako irakasgaitzat, baita hizkuntza gutxituan edo hizkuntza gutxituari buruz eginiko jarduerak, hezkuntza proiektu modura, non parte hartzen duten irakasleek, ikasleek eta ikastetxeko zerbitzuek (liburutegia, kafetegia, erakusleak, etab.).</p> <p>Irakasleen gaitasunen eta interesen arabera, diziplinak eman daitezke hizkuntza gutxitu batean, osorik edo zati batean, edo material originalak erabil daitezke —ikastetxeko hizkuntzan eginiko lanekin— edota hizkuntza gutxituan garatutako eduki historikoak, geografikoak, sozialak, zientifikoak eta kulturalak. Zeregin hauek zabaldu egin daitezke, hurrengo urteetan, hizkuntza gutxituan edo hizkuntza gutxituari buruz eginiko dimentsio handiagoko proiektuen bidez.</p>
Zeregina	<p>Irakasleek eta ikasleek ordutegi normala betetzen dute egun batean, bi egunetan edo astebetean, hizkuntza gutxituari eskainitako aldi handiago edo txikiagoekin.</p>
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none">• Aberastasunaz eta aniztasunaz ohartzea hizkuntza gutxitu baten dokumentuetan eta hizkuntza gutxituen hiztunen kulturen eta ingurunean.• Edukiarekin batera interkonpresio eta translinguistika estrategiak aplikatzea.• Hizkuntza bat baino gehiagotan ikastea normala dela ohartzea.• Irakasleek hutsuneak ere badituztela eta ikaskuntza prozesu linguistikoetan murgildurik daudela ohartzea.• Hizkuntza gutxituak hitz egiten dituzten ikasleak ikasgelan hizkuntza horietan adituak balira bezala aritzen direla onartzea.
Maila/adina	<p>Hezkuntza maila guztietarako balio badezake ere, bereziki aproposa da bigarren hezkuntzako beheko mailetarako (12-16 urte).</p>

Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Hizkuntza gutxitua, data eta proiektuaren iraupena (1 egun, 2 egun edo 1 aste) aukeratzeko dira. • Eskola kontseiluari ematen zaio horren berri. • Baita irakasle guztiei ere. • Eta gurasoei. • Proiektua burutzen da. • Eztabaida • Ebaluazioa • Hurrengo urterako egokitzapena.
Iraupena	1 edo 2 egun edo 1 aste
Diziplinak	Diziplina guztiak
Lan metodoa	Lana ikasgelan, lana bikoteka, bakarkako lana, ohiko jardueretan bezala.
Materialak	Dokumentuak, testuak edo abestiak hizkuntza gutxituan.
Informazio iturriak	Liburutegia, kontaktu pertsonalak, Internet.
Ebaluazioa	Proiektuaren ebaluazioa galdetegiaren eta elkarrizketen bidez.
Jarduera osagarriak	Egun bat aukera daiteke proba modura, eta 2 egunetara zabaldu, eta, gero, astebetara. Proiektua behin baino gehiagotan errepika daiteke urtero, garai berean, eta hizkuntza gutxituaren pisua handitu dezakete pixkanaka irakasleek.

5. JARDUERA: TOPONIMIA, PANORAMA LINGUISTIKOA ETA SEINALEAK HIZKUNTZA GUTXITUAN

Sarrera	<p>Toponimiako eta seinalizazioetako testuek eta izenek aukera ematen digute hizkuntza eta talde gutxituen aitortza ofiziala eta indibiduala ebaluatzeko. Komunitate nagusien eta gutxiengoen arteko bizikidetzan izan diren gertakari historikoen eta sozialen lekukotasuna ematen dute, eta lotura estua dute gai identitarioekin. Gizarte gatazka larriak sor ditzakete. Gai honi buruz gehiago jakitea lagungarri izango da sentsibilizazioa eta aldarrikapena handitzeko, hizkuntza gutxituak alor publikoan eta birtualean ere ager daitezten.</p>
Zeregina	<p>Honako hauen adibideak ematea: toponimia elebiduna eta eleaniztuna, hizkuntza seinalizazioa edo toponimia, hizkuntza paisaia eta seinalizazioa hizkuntza gutxituetan, testuinguru historiko, politiko eta sozial batean, mapak, plakak, hormak, etab. Gutxiengoen kokapenaren arabera (eskualde elebakarra, elebiduna edo urruneko eremua), modulatu egin daiteke zeregina (estatistikak argazkiekin edo lana mapekin eta Internetekin).</p>
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hizkuntza panoramari lotutako terminoak ezagutzea (elebakarra eta elebiduna). • Seinalizazio motak multzokatu daitezke: publikoa (agintariak eta administrazioa, logotipo publikoak, toponimoak, kale izenak, erakundeak); erdipublikoa (erakusleihoak, iragarkiak, enpresen nortasun korporatiboa, web orriak eta helbideak); pribatua (telefono gidak, logotipo pribatuak, jatetxeetako menuak); transgresorea (etiketak, grafitiak, pegatinak). • Hizkuntzaren funtzioez jabetzea (informatzea, erreprezentatzea, erregulatzea, entretenitzea, manipulatzea). • Makro eta mikrotoponimia bereiztea. • Gai izatea toponimia elebiduna eta hirueleduna alderatzeko (koherentzia semantikoa edo fonetikoa). • Gai izatea iragarkiak interpretatzeko ikuspegi semiotiko batetik (hitz jokoak, kode komutazioa, behe arauak erabiltzea). • Seinalizazioa (eleaniztuna) lotzea testuinguru historikoekin, kulturalekin eta sozialekin. • Seinalizazioa lotzea gai politikoekin (legediak, hitzun/erabiltzaile kopuruari loturiko atalaseak, hizkuntza legitimoak, egoera linguistikoa eta legitimazioa). • Gai izatea ikerketa kuantitatiboko eta kualitatiboko metodo sinpleak erabiltzeko.

Maila/adina	Konplexutasun nahiz abstrakzio mailaren eta gutxiengoaren kokapenaren arabera, DBH1-DBH3, edo DBH4-BATX2; hau da, 12-14 urte edo 15-18 urte.
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Gaia aurkeztea, adibideak (PowerPoint, irakaslea) • Ideia jasa: zergatik dugu gizakiok joera inguratzen gaituena izendatu eta etiketatzeko? (ikasgela) • Mapa mental bat egitea hizkuntza espazio publikoan agertzeko moduekin (bikoteka). • Aukeratutako gaiari buruzko txosten bat idaztea (iragarkiak, kale izenak, toponimoak, etab.), metodo egoki batez: estatistikak, ahozko historia, kasu praktikoa (bakarka). • Txostena ikasgelan aurkeztea (PowerPoint, ikasgela) • Eztabaida
Iraupena	4-8 eskola
Diziplinak	Lehenengo hizkuntza eta atzerriko hizkuntzak, geografia, gizarte zientziak, diziplinarteko proiektua.
Lan metodoa	Ikasgelako lana, lana bikoteka, bakarkako lana.
Materialak	Mapak, Internet, kamera, mugikorrak, ordenagailuak, inprimagailua eta proiektorea.
Informazio iturriak	Liburutegia, kontaktu pertsonalak, Internet.
Ebaluazioa	Txostenaren eta aurkezpenaren ebaluazioa.
Jarduera osagarriak	Testutik ahozkoa igarotzea.

6. JARDUERA: EDITATOIA HIZKUNTZA GUTXITUAN

Sarrera	Eskola jarduera gisa antolatutako editatoi batean, gai jakin bat aukeratzen da eta ikasleek ikasten dute gai horri buruzko eduki bat hizkuntza gutxitu batean idazten eta editatzen. Aditu batek (irakaslea eskuarki) ziurtatu egin behar du edukiak kalitate egokia duela eta ikasleei lagundu egin behar die, edukia Wikipedian argitaratuko delako.
Zeregina	Kalitatezko edukia idaztea hizkuntza gutxitu batean eta Wikipedian argitaratzea.
Helburuak	Ikasleak <ul style="list-style-type: none"> • Hizkuntza gutxitu batean idatzitako kalitatezko eduki baten idazketan trebatzea. • Teknologia berrien erabilera (Wikipedia) eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzekin lotzea. • Jarrera aktiboa izatea eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzen sustapenean. • Berdinekin etengabeko elkarlanean eta eztabaidan aritzea. • Eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzak erabiltzearen erabilgarritasuna/aukerak egiaztatzea.
Maila/adina	Bigarren hezkuntzaren goiko mailak.
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Hizkuntza gutxituaren hiztunentzat interesgarria izan daitekeen gai bat aukeratzea. • Informazioa Wikipedian argitaratzeari buruzko tutorial txiki bat ikustea. • Informazio espezifikoa aukeratzea eta editatzea, argitaratzeko. • Rolak finkatzea (idazlea, editorea, Wikipedian aditua, etab.). • Ikasleak koordinatzea (nork argitaratzen duen zer). • Emaita ikustea Wikipedian.
Iraupena	3-5 eskola
Diziplinak	Teknologia berriak, berdinen arteko eztabaida, problemak taldean ebaztea, diziplinarteko proiektua.
Lan metodoa	Taldetan.
Materialak	Aukeratutako gaiari buruzko materialak, ordenagailuak, Internet.
Informazio iturriak	Aukeratutako gaiari buruzko informazioa lortzeko materiala.

Ebaluazioa	Interneten dagoen informaziorik hoberena (hizkuntzaren eta edukiaren kalitateari dagokionez, edizioa).
Jarduera osagarriak	Batere ez.

7. JARDUERA: HIZKUNTZA GUTXITUAREN HIZTUN BERRIAK

Sarrera	<p>Zer da hiztun berri bat?</p> <p>Ikuspegi demografikotik, Europako eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntza gehienak atzeraka doaz, eta kasu askotan belaunaldien arteko transmisioa ez da nahikoa hizkuntzaren iraupena ziurtatzeko. Hori dela eta, familia barruko transmisioaz gainera, funtsezkoa da hiztun berriak lortzea; hots, hizkuntza gutxitua familiatik kanpo ikasi eta hizkuntza erabiliko duten pertsonak, baita hizkuntza nagusi gisa ere kasu batzuetan. Hiztun berririk ezean, hizkuntza gutxituak arriskuan daude.</p> <p>Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunak instalazio eskaintza bat egiten du hiztun berriek hizkuntza gutxitua ikas dezaten (7.1g art.). Jarduera honek agerian jartzen du eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzen hiztun berrien kopurua handitzeko beharra, haien iraupena ziurtatzeko.</p> <p>Nola identifika daitezke hiztun berriak?</p> <p>Helduaroan hizkuntza berri bat ikasi duen edonork badaiteke ere hiztun berrizat, normalean termino hau aplikatzen zaie hizkuntza berria beren eguneroko errepertorio linguistikoa aktiboki erabiltzen duten pertsonari. Hiztun berriek egunero erabiltzen dute hizkuntza berria. Hizkuntza gutxituen kasuan, hiztun berriak jabetzen dira hizkuntza horien egoera zailaz eta horregatik ematen diote garrantzia erabiltzeari.</p>
Zeregina	<p>Hizkuntza gutxituen «hiztun berri» kontzeptua aurkeztea eta hiztun berrien beharraren pertzepzio kritikoa sustatzea, familia hizkuntzak ez diren mintzairak erabiltzeko subjektu legitimo eta baimendu gisa.</p>
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none">• Hiztun berriek hizkuntza gutxituen biziberritzean duten eginkizunaz jabetzea.• Gai izatea hiztun berriak identifikatzeko.• Hizkuntza gutxitu baten erabilera aktiboa sustatzea errepertorio komunikatiboan.
Maila/adina	<p>Hizkuntza gutxituak dituzten komunitateen bigarren hezkuntzaren goiko mailak.</p>

Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Gaia aurkeztea eta alor soziolinguistiko berri honen erronkak eta beharrak aztertzea. • Talde eztabaida zabaltzea hizkuntza gutxituen orainari eta etorkizunari buruz, hiztun berrien rola harturik ardatz nagusitzat. • Ikastaldean, hiztun berriak identifikatzea: familian aurrekariak dituztenak (oinordetzan jasotako hizkuntza) eta aurrekaririk gabekoak, eskualdean edo udalerrian hitz egiten den hizkuntza gutxituaren aldeko jarrera dutenak. • Hizkuntza gutxitua alboratu eta hizkuntza nagusia lehenetsi duten pertsonen familia esperientziak ezagutzea, eta, alderantziz, hizkuntza gutxituen hiztun berri bihurtu direnenak. • 2-3 ikasle boluntario aukeratzea, egun batez hiztun berri izan daitezen. Mikroetnografia hauen emaitzak azaltzea eta taldean eztabaidatzea.
Iraupena	2-3 eskola
Diziplinak	Lehenengo eta bigarren hizkuntza.
Lan metodoa	Taldetan.
Materialak	Bideoak, Internet.
Informazio iturriak	Aukeratutako gaiari buruzko informazioa lortzeko materiala.
Ebaluazioa	Gaiari buruzko eztabaida publikoa.
Jarduera osagarriak	Ikasleak motibatzea egun batez eskualdeko edo gutxitutako hizkuntza baten hiztun berri izan daitezen.

8. JARDUERA: IDAZKETA SISTEMA ASKOTARIKOAK HERRIALDEKO HIZKUNTZA GUTXITUETAN

Sarrera	<p>Lurralde baten kultura eta hizkuntza aniztasuna nabarmen ageri da hizkuntzek erabilitako idazketa sistemen desberdintasun bisualei erreparatuz gero. Europako herrialde batzuetan, hizkuntza gutxituen alfabetoak hizkuntza panoraman islatzen den eguneroko bizitzaren parte dira (adibidez, toponimo elebidunak). Sarri askotan, hizkuntzen arteko desberdintasun bisualetik sortzen den aberastasun horrek «ezkutuan» jarraitzen du eta ezezaguna da gizartearen zati handi batentzat.</p> <p>Ikasleei hizkuntzen alfabetoak erakustea modu egoki bat izan daiteke herrialde bateko hizkuntza gutxituen aberastasunaz kontzientziatzeko. Jakina, lurralde batzuetan, alfabetoen arteko desberdintasunak oso argiak eta deigarriak dira; aldiz, beste batzuetan, hizkuntza jakin bat identifikatzeko gaitasuna diakritiko gehigarri gutxi batzuen arabera da, baita letra multzoen arabera ere. Horregatik, begien bistakoa da egokitu egin behar dela jarduera. Zeregin hau Europatik harago joan daiteke eta munduko hizkuntzen beste sistema batzuk erabili.</p> <p>Hizkuntza gutxiak forma idatzian —gutxienez— oinarrituta identifikatu ahal izatea lagungarri izan daiteke ikasleen gaitasun eleaniztuna garatzeko, hartze gaitasunen mailan.</p>
Zeregina	<p>Hizkuntza gutxitu bat baino gehiago identifikatzea forma idatzien arteko desberdintasun bisualetatik abiatuta; aukerakoa: hainbat idazketa sistema identifikatzea.</p>
Helburuak	<p>Nagusia</p> <ul style="list-style-type: none">• Ikasleak ohitzea beren herrialdeko hizkuntza gutxituen forma idatziaren itxurara.• Ikasleak ohitzea hizkuntza naturaletan erabilitako idazketa sistema batzuetara.• Ikasleak kontzientziatzea beren herrialdeko gutxiengoaren errealitateaz. Ikasleak• Hizkuntza gutxiak identifikatzea beren forma idatziaren bidez.• Toponimoak identifikatzea hizkuntza gutxitu zehatzen forma idatziaren bidez.• Herrialdean izen elebidunak dituzten lurraldeak/eskualdeak ezagutzea.• Seinalizazio elebidunaren aurkako jarrerez jabetzea.• (Gehigarria) Idazketa sistema zehatzen ezaugarri espezifikoak identifikatzea.• (Gehigarria) Gai izatea idazketa sistema batzuen idazkera esperimentatzeko.

Maila/adina	Hezkuntza maila guztiak, konplexutasun nahiz abstrakzio mailaren eta gutxiengoaren kokapenaren arabera.
Urratsak	<p>Ikuskapen jarduerak (bikoteka edo taldeka).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ikasleek lotu egin behar dituzte idazketa sistema batzuetan idatzitako elementuak eta hizkuntza gutxituen izenak. • Ikasleek lotu egin behar dituzte toponimoak eta hizkuntza gutxituen izenak. • Ikasleek identifikatu egin behar dituzte idazketa sistemen ezaugarri «ikusgarrienak», identifikatzen lagunduko dutenak; identifikatu mota (alfabeto mota edo beste ezaugarri batzuk). • «Edertasun lehiaketa»: Zer sistema duzu gustukoena? <p>Eztabaida (lana taldeka eta gero eskolan).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zerrendatutako hizkuntza gutxitu guztiak daude argazkietako kartel elebidunetan? • Zure herrialdeko zer lurraldetan uste duzu aurkituko zenituzkeela toponimo hauek? • Zer garrantzi dute toponimo hauek tokiko komunitatearentzat? • Zer jarrera duzu horri buruz? • Zergatik uste duzu batzuetan eraso egiten dietela? (hala badagokio). <p>Esperimentuak –«Mezu sekretua» Mezu sinple bat sortzea hizkuntza gutxitu baten alfabetoa erabiliz, besteek «deszifratu» egin dezaten (oharra: egokiagoa da alfabeto latinoekin eta zirilikoekin).</p> <p>–Lehiaketa artistikoa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nork kopiatzen du hobeto testu bat hizkuntza gutxitu baten idazketa sistema erabilita? • Apaingarriak edo beste obra batzuk sortzea testu zatiak erabilita.
Iraupena	4-8 eskola

9. JARDUERA: LURRALDERIK GABEKO HIZKUNTZAK

Sarrera	Sarritan, lurralderik gabeko hizkuntzek eta haien hitzunek arazoak dituzte eta bazterkeria pairatzen dute. Hizkuntza horiek ezagutzeak beldurra eta aurreiritziak gainditzen laguntzen du, eta mesede egiten dio bizikidetzak baketsuari eta gizarte justiziarri.
Zeregina	Idea jasa eta informazio bilketa lurralderik gabeko hizkuntzei eta haien hitzunei buruz; gonbidapen bat eta galderak prestatzea lurralderik gabeko hizkuntzetako hitzuntzat.
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lurralde hizkuntzak eta lurralderik gabeko hizkuntzak zertan diren desberdinak jakitea. • Herrialde barruko eta kanpoko lurralderik gabeko hizkuntzak ezagutzea. • Lurralderik gabeko hizkuntzen eta haien hitzunen ingurunea, historia eta arazoak ezagutzea. • Lurralderik gabeko hizkuntzen hitzunen kultura, bizimodua eta elkarteak ezagutzea.
Maila/adina	Hizkuntza gutxituak dituzten komunitateen bigarren hezkuntzaren goiko mailak.
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Idea jasa eta talde eztabaida, garrantzitsua izanez gero eztabaidatu familia aurrekariez. • Informazio gehiago bilatzea liburutegian eta Interneten. • Galderak formulatzea lurralderik gabeko hizkuntzaren hitzun gonbidatuarentzat (taldean). • Bilera antolatzea. • Poster bat egitea bildutako informazioarekin. • Posterra aurkeztea.
Iraupena	4-6 eskola
Diziplinak	Hizkuntza diziplinak, historia, gizarte zientziak, diziplinarteko proiektua.
Lan metodoa	Ikasgelako lana, lana bikoteka, bakarkako lana.
Materialak	Historia liburuak, elkarteei buruzko informazioa, Europako Kontseiluaren dokumentuak, bibliografia, hiztegiak.
Informazio iturriak	Elkarrizketak, Internet, hainbat dokumentu.

Ebaluazioa	Posterra aurkeztea.
Jarduera osagarriak	Ikasleak motibatzea lurralderik gabeko hizkuntzei eta haien hitzunei buruzko aurkezpenak edo lan zientifikoak presta ditzaten, eskolako egunkarian artikulua bat idatz dezaten, trukeak familiekin, trukea beste herrialde batzuekin.

10. JARDUERA: ZEINU HIZKUNTZAK

Sarrera	Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunak ez ditu babesten zeinu hizkuntzak. Hala ere, hainbat elkarte, ikertzaile eta estatu eztabaidan ari dira hizkuntza horiek Gutunean sartzeko aukerari buruz. Zeinu hizkuntzak ezgaitasun batekin lotu ohi dira eta ez dira hartzen eskubide osoko hizkuntzatzat. Jarduera honek lantzen ditu zeinu hizkuntzen aitortza juridikoa, linguistikoa eta soziala.
Zeregina	Idea jasa eta informazio bilketa zeinu hizkuntzei buruz: erabiltzaileen arazoak eta erronkak (esparru juridikoa, elkarteak, diskriminazioa, kultura, biografiak, etab.). Gonbidapena eta galderak prestatzea zeinu hizkuntzen erabiltzaile eta interpreteentzat
Helburuak	<p>Ikasleak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hizkuntzak ahoz, idatziz edo zeinu bidez transmititu daitezkeela ohartzea. • Hainbat zeinu hizkuntza daudela jakitea. • Zeinu hizkuntzen egoera konstituzionala eta juridikoa ezagutzea. • Zeinu hizkuntzen erabiltzaileak ezagutzea. • Zeinu hizkuntzei buruzko filmak, literatura... ezagutzea. • Zeinu batzuk ikastea. • Zeinu hizkuntzen interpreteek nola lan egiten duten jakitea.
Maila/adina	Konplexutasun eta abstrakzio mailaren arabera, lehen hezkuntza amaieratik bigarren hezkuntza hasierara (12-17 urte).
Urratsak	<ul style="list-style-type: none"> • Gaia aurkeztea eta ideia jasa: ahozko, idatzizko eta zeinu bidezko mezuen transmisioa, pertsona izenak, literatura, zeinu hizkuntzekin lotutako filmak, «elebidun» / «eleaniztun» terminoen azalpena testuinguru honetan (eskola). • Jolasa edo lehiaketa: nola itzuliko lituzkete zeinu hizkuntzara mezu hauek: «gose naiz», «bihar banoa» edo «zer ordu da?» Taldeko beste ikasleek mezua asmatzen saiatu behar dute. • Pertsona gor baten eta zeinu hizkuntza interprete baten gonbidapena prestatzea (gonbidatuak bilatzea, gonbidatzea, galderak prestatzea, etab.) (bikoteka) • Pertsona horiek ezagutzea eta galderak egitea (eskolan) • Gaiari buruzko saiakera labur, poster edo txosten bat egitea eta plataforma elektronikoa batean argitaratzea (bikoteka). • Emaidzak elkarri ebaluatzea (eskolan).

Iraupena	2-4 eskola
Diziplinak	Hizkuntzak edo gizarte zientziak, diziplinarteko proiektua.
Lan metodoa	Lana ikasgelan eta bikoteka.
Materialak	Historia liburuak, elkarteei buruzko informazioa, Europako Kontseiluaren dokumentuak, bibliografia, hiztegiak.
Informazio iturriak	Internet, liburutegia.
Ebaluazioa	Saiakera, posterra edo plataforma elektronikoa.
Jarduera osagarriak	Liburutegia, elkarteak, kontaktu pertsonalak, Internet.

Glosarioa⁸

1. Hezkuntza elebiduna

Gutxienez bi hizkuntzatan irakastea eta ikastea edukiak, diziplinak, diziplinen zati bat edo diziplinarteko proiektuak, edozein hezkuntza mailatan, borondatez edo derrigorrez.

2. Europako Kontseilua

Giza eskubideak, demokrazia eta zuzenbidezko estatua defendatzea helburu nagusizat duen nazioarteko erakundea. 1949an sortu zen eta 47 estatu kide ditu (800 milioi pertsona gutxi gorabehera). Estrasburgon du egoitza.

3. Dialektoa

Hizkuntza aldaera. Haren gramatikak eta hiztegiak hiztunen testuinguru geografiko edo soziala islatzen dute.

4. Arriskuan dagoen hizkuntza

Epe labur edo ertainera desagertzeko arriskuan dagoen hizkuntza. Hainbat arrisku maila daude: arinetik larrira.

5. Eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzen Europako gutuna

Europako Kontseiluaren nazioarteko hitzarmena, eskualdeetako eta gutxitutako hizkuntzak babesteko eta sustatzeko helburua duena. 1998an sartu zen indarrean.

6. Hizkuntzei buruzko legedia

Erakunde publikoek ezarritako araudi juridikoak, estatuari eta hizkuntzak hainbat arlotan erabiltzeari buruzkoak: hezkuntza, hedabideak, administrazioa, politika, kultura eta bizitza ekonomikoa eta soziala. Eskualdeetako edo gutxitutako hizkuntzei dagokienez, esparru juridiko egokia behar da haien babeserako.

8. Glosario honetako definizioak ez datoz bat nahitaez Eskualdeetako edo Gutxitutako Hizkuntzen Europako Gutunaren definizioekin.

7. Hizkuntza eskubideak

Lurralde, antolakuntza edo erakunde jakin batean hizkuntzak duen erabilerari loturiko eskubide zibilak. Adibidez: epailearen aurrean, pertsona batek ulertuko duen hizkuntzan informatua izateko duen eskubidea edo hizkuntza edo aldaera jakin bat erabiltzeko eskubidea (hizkuntza askatasuna). Oinarrizko eskubideak dira.

8. Hizkuntza panorama

Espazio publikoetan ikus daitezkeen hizkuntza baten ahozko edo idatzizko lekukotasunak, ofizialak (trafiko seinaleak, kale izenak, eraikin publikoetako informazioa, etab.), pribatuak (jatetxeetako menuak, saltokietako informazioa, iragarkiak, etab.) edo protesta modukoak (pintadak, etiketak). Hizkuntza panorama lurralde bateko hizkuntza auzien adierazle fidagarria da, baita kontaktuan dauden hizkuntzen egoerarena ere. Hizkuntzek hirietan duten egoerari «hiri panorama» deritzo; ahozko lekukotasunei, «ahozko panorama».

9. Hizkuntza aurreiritzia

Hizkuntza bati eta haren hitzunei buruzko iritzi okerra, ezjakintasunagatik edo sentimendu nahiz jarrera ideologiko esplizitu bategatik. Aurreiritziak oso zabaldua egon ohi dira gizartean eta zaildu egiten du horrek haien identifikazioa.

10. Hizkuntza nagusia

Testuinguru eleanitz batean, hitzun kopuru handiena duen hizkuntza. Prestigioa eta legitimazioa izan ohi ditu, hizkuntza gutxituek ez bezala.

11. Hizkuntza immigratzailea

Komunitate immigratzaileek erabilitako hizkuntzak, edo beren herrialdeak uztera behartu dituzten (gatazkengatik edo jazarpenengatik) hitzunek erabiltzen dituztenak.

12. Hizkuntza gutxitua

Estatu baten lurralde jakin batean tradizionalki erabili den eta hizkuntza nagusia ez den hizkuntza. Hitzun kopuru txikiagoa izan ohi du. Ikus *eskualdeko hizkuntza*.

13. Eleaniztasuna

Talde edo gizarte batean hizkuntza bat baino gehiagoren arteko bizikidetzeta, herritar guztiak elebidunak ez badira ere. Egia esan, gizarte guztiak dira eleanitzak. Ikus *plurilinguismoa*.

14. Hitzun berria

Komunikazio errepertorioan, familian edo haurtzaroan ikasi zuen hizkuntza ez beste bat sartzen duen pertsona. Oro har, bigarren sozializazioan ikasten diren hizkuntzak izan ohi dira (hezkuntza sistema, lana, sare sozialak). Hizkuntza gutxituen hitzun berriak funtsezkoak dira hizkuntza horiek biziberritzeko.

15. Lurralderik gabeko hizkuntza

Estatu batean tradizionalki lurralde jakinik ez duen komunitate batek hitz egiten duen hizkuntza.

16. Hizkuntza ofiziala

Estatu, eskualde edo erakunde publiko edo pribatu baten legediak esplizituki hala aitortzen duen hizkuntza.

17. Plurilinguismoa

Pertsona batek hizkuntza bat baino gehiago erabiltzeko duen gaitasuna. Ikus *eleaniztasuna*.

18. Hizkuntza politika

Erakunde jakin batek hizkuntza gaien inguruan hartzen duen edozein erabaki edo ekinbide, legeen, arauen eta praktiken bitartez, helburutzat dutenak hizkuntza baten edo gehiagoren egitura, funtzionamendua, erabilera eta ikasketa bultzatzea. Izan daitezke erakunde publikoak (gobernuak, hezkuntza sistema edo epaitegiak) edo pribatuak (enpresak, familiak edo hedabideak).

19. Eskualdeko hizkuntza

Eremu geografiko zehatz batean, ez estatu baten lurralde osoan, hitz egiten den hizkuntza. Ikus *hizkuntza gutxitua*.

20. Zeinu hizkuntza

Pertsona gorrek edo itsuek erabilitako hizkuntza bisuala, espaziala, keinuzkoa eta eskuzkoa.

21. Toponimia

Lekuen izenak eta haien azterketa. Mikrotoponimiak aztertzen ditu kale eta leku txikien izenak; makrotoponimiak, aldiz, hirien, lurraldeen edo herrialdeen izenak.

Bibliografia

Beacco, Jean-Claude; Byram, Michael; Cavalli, Marisa; Coste, Daniel; Egli Cuenat, Mirjam; Goullier, Francis; Panthier, Johanna (2010). *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/guide_curricula_EN.asp

Beacco, Jean-Claude; Fleming, Mike; Goullier, Francis; Thurmman, Eike; Vollmer, Helmut; Sheils, Joseph (2016). *A handbook for curriculum development and teacher training. The language dimension in all subjects*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/a-handbook-for-curriculum-development-and-teacher-training-the-language/16806af387>

Bernaus, Merce (coord.) (2007). *Plurilingual and pluricultural awareness in language teacher education. A training kit*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. http://archive.ecml.at/documents/B2_LEA_E_web.pdf

Bernaus, Merce; Furlong, Aine; Jonckheere, Sofie; Kervran, Martine (2011). *Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching. A training kit*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/69/Default.aspx

Camilleri Grima, Antoinette (coord.) (2007). *Promoting linguistic diversity and whole school development*. Strasbourg: ECML, Council of Europe Publishing. https://books.google.ch/books?id=Fyy80aL5GEIC&pg=PA3&lp-g=PA3&dq=Camilleri+Grima+Young+H%C3%A9lot+linguistic+diversity&source=bl&ots=OhpR2_JmOu&sig=hhj7b81hQnmliBNk6lkj-56NcW8&hl=-fr&sa=X&ved=0ahUKewj5wZTj1cHaAhVhL8AKHb6PCuMQ6AEIjAB#v=one-page&q=Camilleri%20Grima%20Young%20H%C3%A9lot%20linguistic%20diversity&f=false

Candelier, Michel (coord.) (2012). *FREPA. A framework of reference for pluralistic approaches to language and culture. Competence and resources*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/Resources/ECMLPublications/tabid/277/PublicationID/82/language/en-GB/Default.aspx

Cortier, Claude; Cavalli, Marisa (eds.) (2012). *Langues regionales/minoritaires dans l'éducation bi-plurilingue - Langues d'ici, langues d'ailleurs issue du projet Langues minoritaires, langues collatérales et éducation bi-plurilingue*. Graz: Conseil de l'Europe. <http://ebp-ici.ecml.at/Publication/tabid/2537/language/fr-FR/Default.aspx>

Council of Europe. *European Charter for Regional or Minority Languages - Giving regional and minority languages a say!*. Strasbourg: Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/brochures>

Council of Europe (1954). *European cultural convention*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/7conventions/rms/090000168006457e

Council of Europe (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175

Council of Europe (1995). *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdac

Council of Europe, Committee of Ministers (1998). *Recommendation No. R (98) 6 of the Committee of Ministers to member states concerning modern languages*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16804fc569>

Council of Europe. Language Policy Unit (2014). *Language for democratic and social cohesion. Diversity, equity and quality*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2014/LPU-60ans_EN.pdf

Council of Europe (2016). *Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16806ccc07>

Council of Europe (2017). *Language support for adult refugees: A Council of Europe toolkit*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/language-support-for-adult-refugees-the-council-of-europe-toolkit/1680737a2f>

Council of Europe (2017). *Language Education Policy Profiles*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Profils_EN.asp

Halwachs, Dieter W.; Klinge, Simone; Schrammel-Leber, Barbara (2013). *Romani. Education, segregation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Graz: GLM.

European Centre for Modern Languages, Council of Europe. www.ecml.at

Little, David; Lazenby Simpson, Barbara (2008). *A curriculum framework for Romani*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp

Louarn, Malo (2013). *Der Schmierfink von Panatesien. Der erste Comic der Welt über Minderheitensprachen*. Strassburg: Europarat.

McCake, Joanna; Tinsley, Teresa (coord.) (2007). *Valuing all languages in Europe*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. <http://archive.ecml.at/mtp2/publications/valeur-report-e.pdf>

Publications on the European Charter for Regional or Minority Languages: <https://rm.coe.int/publications-on-the-european-charter-for-region-al-or-minority-language/16806d3652>

Sign languages and the CEFR. ECML, Council of Europe. www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx

Timmermans, Nina (2005). *The status of sign languages in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16805a2a1a>

www.coe.int

Europako Kontseilua erreferentziako erakundea da giza eskubideen arloan. 47 estatu kide ditu; horien artean, Europar Batasuneko kide guztiak. Europako Kontseiluko estatu kide guztiek berretsi dute Europako Giza Eskubideen Konbentzioa, giza eskubideak, demokrazia eta zuzenbidezko estatua babesteko sortutako hitzarmena. Giza Eskubideen Europako Auzitegia arduratzen da estatu kideek konbentzioa betetzen duten gainbegiratzeaz.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

EUROPAKO KONTSEILUA